

Social Responsibility of School: A Case Study of two girls' middle schools in Mashhad City

M. Poodineh, M.A of Educational Administration, Faculty of Education and Psychology, Ferdowsi University of Mashhad, Razavi Khorasan, Iran

R. Hosseingholizadeh*, Associate Professor, Faculty of Education and Psychology, Ferdowsi University of Mashhad, Razavi Khorasan, Iran
rhgholizadeh@um.ac.ir

B. Mahram, Associate Professor, Faculty of Education and Psychology, Ferdowsi University of Mashhad, Razavi Khorasan, Iran

Abstract

The main purpose of this study was to identify the dimensions and components of social responsibility of school and studying them at two girls' middle schools in Mashhad. To achieve this goal, a case study method was used. The key informants included principals, teachers, students, and their parents. In addition, semi-structured interviews, observation and review of documents were used to collect data. The data were analyzed using interpretation method through a coding process. Results showed that, social-political, ethical-cultural, legal, economic and environmental dimensions were identified as the most important dimensions of school social responsibility. As a result, 111 components were identified and extracted as the components of school social responsibility. Results of the study of two schools with the aim of assessing the extent of realization of social responsibility showed that the socio-political, ethical-cultural and legal dimensions are considered more than environmental and economic dimensions.

Keywords: Social Responsibility, Education, School, Education, Social Responsibility.

---

* Corresponding Author

رویکردهای نوین آموزشی
دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه اصفهان
سال سیزدهم، شماره ۲، شماره پیاپی ۲۸، پائیز و زمستان ۱۳۹۷
ص 95-120 تاریخ دریافت: ۹۷/۴/۲۰ تاریخ پذیرش: 1397-12-14
شناسه دیجیتال (DOI): 10.22108/nea.2019.111790.1253

مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه؛ مطالعه موردی: دو مدرسه متوسطه دخترانه شهر مشهد

مرضیه پودینه، کارشناس ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه فردوسی مشهد، خراسان رضوی، ایران
رضوان حسین‌قلی زاده*، دانشیار گروه مدیریت آموزشی و توسعه منابع انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، خراسان رضوی، ایران
rhgholizadeh@um.ac.ir
بهروز مهram، دانشیار گروه مطالعات برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه فردوسی مشهد، خراسان رضوی، ایران

چکیده

هدف اصلی این پژوهش، شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه و مطالعه آن در دو مدرسه متوسطه دخترانه شهر مشهد است. برای دستیابی به این هدف از روش مطالعه موردی استفاده شده است. خبرگان اصلی شامل مدیران مدارس، معلمان، دانش‌آموزان و والدین آنها بودند. علاوه بر این، برای جمع‌آوری داده‌ها از گروه کانونی، مصاحبه نیمه‌ساخت‌یافته، مشاهده و بررسی اسناد استفاده شد. داده‌ها به شیوه تفسیری در فرایند کدگذاری تحلیل شده است. نتایج نشان می‌دهد ابعاد اجتماعی - سیاسی، اخلاقی - فرهنگی، قانونی، اقتصادی و زیستی مهمترین ابعاد مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه معرفی شده‌اند. در نتیجه، یکصد و یازده مؤلفه مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه شناسایی و استخراج شد. نتایج حاصل از مطالعه دو مدرسه با هدف بررسی چگونگی تحقق مسئولیت‌پذیری اجتماعی نشان می‌دهد توجه به ابعاد اجتماعی - سیاسی، اخلاقی - فرهنگی و قانونی بیش از ابعاد زیست‌محیطی و اقتصادی بوده است.

واژه‌های کلیدی: مسئولیت‌پذیری اجتماعی، آموزش و پرورش، مدرسه.

* نویسنده مسئول

مقدمه

مسئولیت‌پذیری اجتماعی که با مفاهیمی مانند وجدان سازمان، عملکرد اجتماعی، کسب‌وکار مسئول و پایدار، مسئولیت شهروندی و پاسخگویی اجتماعی سازمان شناخته می‌شود (پاپ، دینا و مارتین^۱، ۲۰۱۱)، هم ارائه خدمت به نسل آینده، هم ارائه خدمت به خود جامعه است (تورمن^۲، ۲۰۱۱). مدرسه آینه جامعه و سلسله مراتب اجتماعی در چهارچوب نظام آموزش و پرورش است که در محیط اجتماعی پیوسته در حال تغییر و تحول فعالیت می‌کند و مستقیم یا غیرمستقیم بر جامعه اثر می‌گذارد (آگوستین، جوستین و مینکوت - هنریکسون^۳، ۲۰۱۵). جوامع امروز سیستم مدرسه را مسئول ادامه زندگی اجتماعی و ارتقای فرد در چهارچوب انتظارات جامعه در نظر می‌گیرند و امروز تقریباً همه جوامع، آموزش و پرورش خود را با چشم‌اندازی جهانی و بر اساس نیازهای جامعه شکل می‌دهند (تورکاهارمان^۴، ۲۰۱۵). مرور پژوهش‌های پیشین مشخص می‌سازد که حرکت مدارس و فعالیت‌های آموزشی و تربیتی آنها در مسیر توسعه و پیشرفت جامعه و فرد، نقش مدرسه در تقویت مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانش‌آموزان و توجه به مدرسه به عنوان محلی برای تمرین عملی مشارکت مدنی و ایجاد حس مسئولیت‌پذیری اجتماعی در افراد به لزوم توجه مدارس به مسئولیت‌پذیری اجتماعی است (تورکاهارمان، ۲۰۱۵؛ اسماعیل، جوهر و الیاس^۵، ۲۰۱۴؛ هوگ^۶، ۲۰۱۲؛ باقی^۷، ۲۰۰۵ و متز، مک للان و یونس^۸، ۲۰۰۳). هوگ (۲۰۱۲) و مالکی، آشین و کبی^۹ (۲۰۱۰) گفته‌اند پذیرش مسئولیت‌پذیری اجتماعی نه تنها به معنی عملکرد خوب در مدرسه است، همکاری قوی بین مدرسه و جامعه پیرامون آن، تعامل و مشارکت با جامعه باعث موفقیت مدرسه و پیشرفت تحصیلی بیشتر دانش‌آموزان می‌شود و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان را بهبود می‌بخشد.

مسئولیت اجتماعی یک مدرسه، مسئولیت داوطلبانه ای است که اعضای مدرسه در برابر جامعه و محیط‌زیست با پذیرش اصول اخلاقی، توسعه ارزش‌های دموکراتیک و پایدار، رفتار شفاف و اخلاقی در مشارکت فعال داوطلبانه، خودآموزی رفتار مسئولیت‌پذیری اجتماعی و تعهد به در نظر گرفتن نیازهای ذی‌نفعان در چهارچوب قوانین و استانداردهای بین‌المللی انجام می‌دهند (آگوستین و همکاران، ۲۰۱۵). بدین منظور، مدرسه می‌تواند با بهره‌گیری از نیروهای متخصص و اختصاص امکانات لازم و ایجاد برنامه‌های مناسب و متنوع علمی، ورزشی، فرهنگی و ... برای کلیه دانش‌آموزان گذشته از انتقال دانش و مهارت، بر رفتار و اجتماعی کردن افراد و همسازی با اخلاق اجتماعی از طریق انتقال ارزش‌ها، هنجارها و نگرش‌های اجتماعی مطلوب و مناسب تأثیرات شگرفی داشته باشد (کوهی و همکاران، ۱۳۹۴). در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نیز به صراحت بر «مسئولیت‌پذیری همه‌جانبه، مشارکت اجتماعی و داشتن روحیه جمعی و مهارت لازم برای جامعه گزاره‌های ارزشی نظام تعلیم و تربیت رسمی - عمومی، رعایت حقوق و مسئولیت‌های اجتماعی، ارتقای آداب و آیین زندگی متعالی، بهداشتی و زیست‌محیطی، تقویت شایستگی‌های اعتقادی،

1- Pop, Dina & Martin

2- Toremen

3-Augustiniene, Jociene & Minkute-Henrikson

4- Turkkahraman

5- Ismail, Johar, Rasdi & Alias

6- Hogue

7- Baghaei

8- Metz, McLellan & Youniss

9- Maliki, Asain & Kebbi

اخلاقی و حرفه‌ای مدیران و معلمان و تحکیم نقش الگویی آنان و فراهم آوردن سازوکارهای اجرایی برای مشارکت فعال و مؤثر ایشان در برنامه‌های تربیتی و فعالیت‌های پرورشی مدارس» تأکید شده است. با نظر به اهمیت و ضرورت توجه به کارکرد مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه، شواهد موجود نشان از نبود یک چهارچوب مفهومی روشن از این مفهوم و ابعاد و مؤلفه‌های آن می‌دهد؛ بنابراین هدف اصلی این پژوهش، شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه و مطالعه آن در دو مدرسه دخترانه دوره دوم متوسطه نظری شهر مشهد است.

مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ابعاد آن در مدرسه (زیرنظام اجتماعی)

با تأمل در تعاریف ارائه شده از مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی چنین به نظر می‌رسد مسئولیت اجتماعی سازمانی مجموعه وظایف و تعهداتی را شامل می‌شود که سازمان‌ها و تصمیم‌گیرندگان آن در قبال انتظارات جامعه و افراد آن باید از خود نشان دهند؛ به طوری که علاوه بر منافع خود و سازمان متبوع، با توسعه فعالیت‌های اخلاقی، تبعیض قائل نشدن، مراعات و احترام به حقوق دیگران، آلوده نکردن محیط زیست، به وجود آوردن رقابت مثبت میان فردی و تأمین نیازهای کارکنان و مشارکت مثبت در زندگی افراد جامعه اثر مثبتی بر جامعه داشته باشند و از تولید محصولات و خدمات زیان‌آور برای سلامت جامعه پرهیزند. علاوه بر گسترش و حفظ منافع سازمانی خود، با فراتر رفتن از محدوده وظایف و انتظارات قانونی زمینه‌های بهبود و رفاه اجتماعی دلخواه اکثر جامعه خویش را نیز فراهم کنند و به فعالیت‌هایی پردازند که بیشتر به صلاح جامعه است و در مجموع به بهبود کیفیت زندگی در جامعه کمک کند؛ زیرا برخورداری از ویژگی مسئولیت‌پذیری اجتماعی، عامل مهمی در اجرای قوانین، مقررات و هنجارهای اجتماعی است و می‌تواند از بروز بسیاری از ناهنجاری‌ها و بزه‌کاری‌ها پیشگیری کند و در نهایت، جامعه را به سوی پیشرفت و ترقی سوق دهد (سبحانی‌نژاد و آب-نیکی، ۱۳۹۱؛ ایران‌نژاد پاریزی، ۱۳۷۱ و مک و ویلیامز و سیگل^۱، ۲۰۰۱).

در زمینه مسئولیت‌پذیری اجتماعی، الگوهای مختلفی ارائه شده است که از مهم‌ترین آنها می‌توان به الگوی کارول^۲ (۱۹۹۹)، دنیسون^۳ (۲۰۰۰) و دیویس^۴ (۱۹۷۶) اشاره کرد. الگوی هرم مسئولیت اجتماعی کارول یکی از پرکاربردترین الگوهای مسئولیت‌پذیری اجتماعی است که به طور متناوب در مطالعات مختلف از آن استفاده شده است. با توجه به تنوع تعاریف و تفاسیر گوناگون از مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمانی و نیز با تکیه بر الگوهایی ارائه شده، مسئولیت‌پذیری اجتماعی را می‌توان در ابعاد مختلف اقتصادی، قانونی، اخلاقی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تعریف کرد. برای مثال، کارول و وود (۱۹۹۱) و استواتز و کارول^۵ (۲۰۰۳) ابعاد مسئولیت اجتماعی سازمان را شامل ابعاد اقتصادی، قانونی، اخلاقی، عمومی و ملی می‌دانند. عبدالرشید برای مسئولیت‌پذیری اجتماعی دو بعد خرد و کلان معرفی می‌کند که در بعد خرد، سازمان‌ها باید خود را در قبال جامعه پاسخگو بدانند و در بعد کلان که به دولت برمی‌گردد، دولت را به تدوین اهداف و برنامه‌های اجتماعی در سطح کشوری ملزم می‌کند (عبدالرشید، ۲۰۰۵). همچنین

1- McWilliams & Siegel
2- Carroll
3- Denison
4- Davis
5- Swartz & Carroll

دنیسون (۲۰۰۰)، ابعاد چهارگانه تشکیل دهنده مسئولیت پذیری اجتماعی را که قابل تعمیم به سازمان‌های دولتی است، شامل ابعاد اجتماعی، محیط، اخلاق و مسئولیت مالی می‌داند (به نقل از مشبکی و خلیلی، ۱۳۸۹). به‌رغم مطالعات بسیاری که در حوزه مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمان‌ها و شرکت‌ها در ایران طی دو دهه اخیر انجام گرفته است، نتایج بسیاری از مطالعات عمدتاً به دلیل ضعف در ابعاد ساختاری، فرهنگی، انگیزشی، روش‌شناختی و بی‌توجهی به توصیه‌های اسلامی قابل کاربرد در سطح سیاست‌گذاری نیستند (خنیفر، میرزایی، پریشانی و پوربهروزان، ۱۳۹۷).

آموزش و پرورش هر کشوری سهم مهم و اساسی در سرنوشت اجتماعی و سیاسی و فرهنگی آن کشور دارد. تقویت بنیه علمی و تربیتی کشور، انتقال فرهنگ به آیندگان و حفظ میراث گذشتگان، تقویت اراده ملی، ایجاد بینش سیاسی صحیح، برقراری روابط اجتماعی، تقویت پایه‌های اقتصادی، همه از جمله کارکردهای نظام تربیتی است که مدرسه می‌تواند در رسیدن به آنها نقش مهمی داشته باشد؛ بنابراین، شکوفایی مدرسه از جمله حساس‌ترین و حیاتی‌ترین رسالت نهادهای تربیتی است (عبدالحسینی، ۱۳۹۵). مدرسه از جمله مهم‌ترین و اساسی‌ترین نهادهای اجتماعی در هر کشور محسوب می‌شود که نقش اساسی در هدایت، تربیت و کنترل افراد جامعه و کارکردهای مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و ... دارد و تنها هدف و کار آن آموزش و درس خواندن دانش‌آموزان نیست. همکاری و همیاری، نظم، رقابت سالم، هویت‌یابی، فراگیری اصول اخلاقی و ... از کارکردهای دیگر مدرسه است. از طرفی باید گفت مهم‌ترین و اصلی‌ترین رسالت مدرسه «پرورش انسان آتیه‌ساز» است، در واقع مدرسه کارخانه انسان‌سازی و فرهنگ‌سازی است محصول و ثمره مدرسه دانش‌آموزانی هستند که سرمایه‌گذاری اصلی و اولیه باید بر روی آنان متمرکز شود (همان). آن‌گونه که این محیط رشد و پرورش متعادل و هماهنگ قوای بدنی، عاطفی و روانی دانش‌آموزان را ممکن سازد و آنان را با اشتیاق تمام به سوی مدرسه بکشاند (احمدی مقدم، احمدی مقدم، اسدی منفرد، موسوی و فرضی، ۱۳۹۴). نظام آموزشی با تربیت نسلی روبه‌روست که باید آنها را برای زندگی اجتماعی آماده کند. بی‌توجهی به شرایط و اقتضائات و ضروریات زندگی اجتماعی باعث می‌شود نوجوانان مهارت‌های لازم را در تطبیق خود با جامعه نیاموخته باشند و دچار آسیب جدی شوند (دهقانی و گواران، ۱۳۹۳). با توجه به تحولات به‌وجودآمده در نظام‌های آموزشی، اهداف، فرایندها، روش‌ها، ابزارها و ... جریان آموزش و یادگیری دچار دگرگونی شده و به تبع آن مدرسه نیز در بخشی از نظام اجتماعی دچار تغییراتی در کارکردها و وظایف شده است. در *سند تحول بنیادین آموزش و پرورش* مدرسه «کانون تربیتی محله» کانون اصلی تغییر و تحول و دارای قدرت تصمیم‌گیری و پاسخ‌گویی معرفی شده است که می‌تواند فعالیت‌های متنوعی از قبیل آموزشی، پرورشی، فراغتی و ... را در برگیرد. این امر امکان بالقوه‌ای را در پذیرش نقش‌های مختلف در جامعه به مدرسه خواهد داد (غروی‌الخوانساری، ۱۳۸۳)؛ مدرسه به‌عنوان یکی از شاخص‌ترین عملکردهای محله می‌تواند هویتی چندعملکردی یابد و امکانات آموزشی، کمک آموزشی، فرهنگی، فراغتی و تفریحی آن به‌خوبی به خدمت محله نیز درآید (حاجی سید جوادی و نجاتیان، ۱۳۹۳). مدرسه به منزله کانون محله قابلیت تعامل با محله در بهره‌وری از امکانات را نیز دارد. به عبارت دیگر امکانات آموزشی مدارس، پایه‌ای در آموزش بزرگ‌سالان است و امکانات کمک آموزشی نظیر فضای سبز، زمین ورزشی، سالن اجتماعات را با برنامه‌ریزی مناسبی به‌عنوان پارک محله، ورزشگاه محله، سینمای محله یا بخشی از آن عمل می‌کند. از پیامدهای پیوند مدرسه و محله، بهره‌مندی متقابل مدرسه از منابع محلی است؛

به طوری که امکانات موجود محله نظیر کتابخانه محله یا پارک محله و همچنین امکانات شخصی افراد محلی از قبیل نیروهای متخصص یا کارگاه‌های محلی می‌توانند از فعالیت‌های مدرسه در صورت نیاز پشتیبانی کنند (غروی‌الخوانساری، ۱۳۸۳).

روش پژوهش

در این پژوهش، از روش پژوهش مطالعه موردی با رویکرد کیفی استفاده شد. پژوهش موردی عبارت است از مطالعه عمیق نمونه‌هایی از یک پدیده در محیط طبیعی آن و از دیدگاه افرادی که در آن مشارکت دارند (گال، بورگ و گال، ۱۳۹۳). در این پژوهش بر اساس دیدگاه ین^۱ (۲۰۰۳)، تمرکز اصلی بر چگونگی مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه (پدیده مطالعه‌شونده) است. از مهم‌ترین دلایل انتخاب این روش می‌توان به غیرممکن بودن دست‌کاری در ساختار افراد مورد مطالعه، توجه به شرایط و زمینه مورد مطالعه و وابستگی پدیده مورد مطالعه با زمینه و موقعیت آن اشاره کرد (سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۸۷). همچنین، نبود یک چهارچوب نظری معتبر که براساس آن بتوان عملکرد مدارس را در بعد مسئولیت‌پذیری اجتماعی مطالعه کرد، از دلایل دیگر انتخاب روش مطالعه موردی با تأکید بر رویکرد کیفی است. قلمرو موضوعی این پژوهش، ابعاد و مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه است. قلمرو مکانی، دو دبیرستان دخترانه^۲ دولتی متوسطه دوره دوم شهر مشهد: دبیرستان (الف) در ناحیه یک آموزش و پرورش و دبیرستان (ب) در ناحیه هفت آموزش و پرورش انتخاب شده است. قلمرو زمانی این پژوهش، سال تحصیلی ۱۳۹۵-۹۶ است. در پژوهش حاضر، مورد مطالعه دبیرستان‌های دولتی دخترانه شهر مشهد است. انتخاب مدارس به روش نمونه‌گیری هدفمند انجام گرفت. به دلیل نبود یک چهارچوب نظری معتبر و مشخصی که بر اساس آن بتوان مسئولیت‌پذیری اجتماعی را در مدارس سنجد و نیز به دلیل نبود گزارشی موثق از مدارس که از مسئولیت‌پذیری بالایی برخوردار باشند، با مراجعه به اداره کل آموزش و پرورش خراسان رضوی و تشریح هدف پژوهش، مدارس برخوردار از ویژگی‌های مدنظر برای بررسی معرفی شدند.

دبیرستان (الف): این دبیرستان در ناحیه یک شهر مشهد قرار دارد و جزو مدارس دولتی حاشیه شهر محسوب می‌شود. مدرسه دارای ۱۵ کلاس و ۲۳ معلم است و ۳۹۷ دانش‌آموز در مقطع دبیرستان و پیش‌دانشگاهی و در گروه‌های تجربی، انسانی و ریاضی در این مدرسه تحصیل می‌کنند. دبیرستان در نوبت صبح فعالیت می‌کند؛ مدیر مدرسه ۱۲ سال سابقه مدیریتی دارد و مدرسه دارای آزمایشگاه، کتابخانه و سالن مطالعه و نمازخانه است.

دبیرستان (ب): این دبیرستان در ناحیه هفت شهر مشهد قرار دارد. مدرسه دارای ۲۲ کلاس و ۳۰ معلم است و ۴۷۰ دانش‌آموز در مقطع دبیرستان و پیش‌دانشگاهی در گروه‌های تجربی، انسانی و ریاضی در این مدرسه تحصیل می‌کنند؛

1- Yin

2- به منظور رعایت اخلاق پژوهش و محرمانه بودن از ذکر اسامی مدارس خودداری شده است.

این دبیرستان در نوبت صبح فعالیت می‌کند؛ مجهز به تعدادی کلاس درس هوشمند، سالن آمفی‌تئاتر، آزمایشگاه و کتابخانه و سالن مطالعه و نیز نمازخانه است.

برای گردآوری داده‌ها از ابزارهای چندگانه مصاحبه، بررسی اسناد و مشاهده استفاده شد. نخست به منظور شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه با مراجعه به ادبیات پژوهش و مرور مقالات علمی پژوهشی و پایان‌نامه‌ها (به دست آمده از پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر) و تحلیل سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، مهم‌ترین ابعاد و مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه شناسایی و استخراج شدند. به منظور مطالعه چگونگی تحقق مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی در مدارس نامبرده، مصاحبه‌های نیمه‌ساخت یافته با مدیران، معاونان، معلمان، دانش‌آموزان و والدین هر مدرسه انجام شد. موضوعات محوری مصاحبه‌ها حول موقعیت مدرسه در جامعه، نقش مدرسه در پاسخگویی به نیازها و انتظارات اجتماعی، مسئولیت اجتماعی مدرسه در جامعه، نقش مدرسه در قبال پاسخگویی به نیازها و انتظارات ذی‌نفعان در جامعه تنظیم شد که البته طرح آنها بسته به مصاحبه‌شونده و فرایند هدایت مصاحبه متفاوت بود. هر مصاحبه بین ۳۰ تا ۴۵ دقیقه طول کشید. در جریان مصاحبه با کسب اجازه از مصاحبه‌شوندگان، مکالمات ضبط و یادداشت‌برداری شد. مصاحبه به صورت حضوری در زمان‌های دلخواه مصاحبه‌شوندگان در مدارس انجام گرفت. گردآوری اطلاعات تا رسیدن حجم نمونه به اشباع اطلاعات یعنی نبود مضمون‌ها یا درون‌مایه جدید ادامه یافت. نقش و تعداد پژوهیده‌ها در هر دو مدرسه در جدول (۱) نشان داده شده است.

ها پژوهیده تعداد و نقش: جدول ۱

مدرسه	مدیر	معاون	معلم	دانش‌آموز	والدین	تعداد پژوهیده‌ها در هر مدرسه	مجموع
دبیرستان الف	۱	۱	۸	۶	۵	۲۱	۴۱
دبیرستان ب	۱	۱	۷	۵	۶	۲۰	

علاوه بر مصاحبه، از مشاهده نیمه‌ساخت یافته نیز به منظور دستیابی به درک عمیق‌تر موضوع در مدارس مطالعه شده استفاده شده است. در طول مدت اجرای پژوهش، پژوهشگر به مدت ۴۵ روز کاری در مجموع ۲۲۵ ساعت در مدارس مطالعه شده حضور داشت و ضمن درگیر شدن در فعالیت‌ها و برنامه‌های مدرسه به طور مستقیم به مشاهده پرداخت. همچنین، کلیه اسناد و مدارک موجود در مدرسه از جمله صورت‌جلسات شورای مدرسه، شورای دبیران، شورای دانش‌آموزی، انجمن اولیا و مربیان، میثاق‌نامه‌های معلمان، دانش‌آموزان و اولیا بررسی شد. در مرحله نهایی، به منظور غنی‌سازی و متناسب‌سازی ابعاد و مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه، یک جلسه مصاحبه گروهی نیز با ۹ تن از متخصصان، کارشناسان و مدیران مدارس با سابقه بیش از ۳۰ سال مدیریت مدرسه در سطح استان تشکیل شد؛ با این هدف که ماهیت و ابعاد مسئولیت‌پذیری اجتماعی در سطح مدرسه به ویژه با تأکید بر سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و نیز نتایج توصیف این پدیده در مدارس مطالعه شده بحث و بررسی و نیز اعتباریابی شده است.

در این پژوهش، برای تحلیل داده‌های کیفی از شیوه تحلیل تفسیری استفاده شد. تحلیل تفسیری می‌تواند فرایندی برای بررسی دقیق داده‌های پژوهش موردی باشد که هدف اصلی آن یافتن سازه‌ها، مقوله‌ها و الگوهایی است که برای توصیف و تبیین پدیده پژوهش‌شونده به کار می‌رود (گال، بورگ و گال، ۱۳۹۳). به منظور کدگذاری اطلاعات به‌دست آمده از مصاحبه، مشاهده و تحلیل اسناد از روش کدگذاری اشتراوس و کوربین (۱۳۹۰) استفاده شد. برای تأمین اعتبار در نتایج به‌دست آمده از داده‌های کیفی با تکیه بر دیدگاه گابا و لینکلن^۱ (۱۹۸۹) چهار معیار قابلیت اعتبار، قابلیت اتکا، قابلیت انتقال و قابلیت تأیید در نظر گرفته شده است. در پژوهش حاضر، قابلیت اعتبار نتایج به‌دست آمده از طریق «بررسی پژوهیدگان» انجام گرفت. بدین ترتیب که پس از انجام هر مصاحبه، متن آن مکتوب شد و به همراه تحلیلی از مصاحبه در اختیار فرد مصاحبه‌شونده قرار می‌گرفت تا از صحت اطلاعات به‌دست آمده از مصاحبه مطمئن شد. قابلیت انتقال به کاربردهای نتایج حاصل از پژوهش اشاره دارد و در راستای اعتبار بیرونی عمل می‌کند. درباره معیار قابلیت انتقال همان‌طور که در بخش روش به آن اشاره شد، با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند با صاحب‌نظران مصاحبه برگزار شد. پژوهشگر با استفاده از این روش تلاش کرد مدارس و افرادی را برگزیند که دانش و تخصص کافی در زمینه تبیین موضوع داشته باشند و اطلاعات جامع‌تری را ارائه دهند. قابلیت تأیید بدین معناست که نتایج حاصل از پژوهش را پژوهشگر یا استادی که نقش مدافع و راهنمای کار را به عهده دارد (استاد راهنما) تأیید کند (به نقل از عباس‌زاده، ۱۳۹۰). این معیار را گروه پژوهش پس از اجرای مصاحبه‌ها، مشاهدات و تحلیل اسناد بررسی و تأیید می‌کردند.

یافته‌های پژوهش

سؤال اول پژوهش: ابعاد و مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه کدامند؟

برای پاسخ به این سؤال با مراجعه به ادبیات پژوهش و مرور مقالات علمی پژوهشی و پایان‌نامه‌ها (بارگیری شده از پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر مانند پروکوئست^۲، مرکز اطلاعات منابع آموزشی^۳، امرالد^۴، سیولیکا^۵، الزویر^۶، بانک اطلاعات نشریات کشور، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی)، تحلیل سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و نتایج به‌دست آمده از تحلیل یک مصاحبه گروه کانونی مهم‌ترین ابعاد و مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه شناسایی و استخراج شد. این فرایند در چند مرحله پالایش شد تا اینکه در نهایت ابعاد و مؤلفه‌های کلیدی مرتبط با آن مشخص شد. بنابراین، ضمن مرور الگوهای نظری (از جمله کارول، ۱۹۷۹، ۱۹۹۱، ۱۹۹۹؛ اسوارتز و کارول، ۲۰۰۳؛ کارول و وود، ۱۹۹۱؛ دنیسون، ۲۰۰۰؛ ساستریج، ۲۰۰۷) و سازمان بین‌المللی استاندارد، ایزو (۲۶۰۰۰) و نتایج پژوهش‌های پیشین که شرح آن در جدول (۱) آمده است، مهم‌ترین ابعاد مسئولیت‌پذیری اجتماعی با تأکید بر مدرسه عبارت‌اند از: بعد اجتماعی، اقتصادی، اخلاقی، محیط‌زیست، قانونی.

1- Guba & Lincoln
2- ProQuest
3- Eric
4- Emerald
5- Civilica
6- Elsevier

جدول ۱: ابعاد و مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه، مستخرج ادبیات پژوهش

ابعاد	مؤلفه‌ها	منبع
اجتماعی	ایجاد روحیه همکاری و تعاون با معلمان و همسالان، ترویج احترام، توسعه مهارت‌های اجتماعی در ارتقای سازگاری و یکپارچه‌سازی در محیط اجتماعی، تسهیل یادگیری از طریق ترویج تعامل مثبت با معلمان و همسالان، تربیت شهروند خوب و مسئول، آگاهی‌سازی افراد درباره وظایف اجتماعی‌شان (ایجاد حس آگاهی اجتماعی)، کمک و احترام به دیگران، رفتار مسئولانه، همکاری و مشارکت فعال و داوطلبانه در فعالیت‌های اجتماعی، سازگاری اجتماعی، آگاهی و احترام به ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی، مشارکت در توسعه جامعه و کمک به حل مسائل اجتماعی (بهبود کیفیت زندگی)، رعایت نظم اجتماعی، آگاهی ارزش کار، توسعه روابط انسانی مثبت، توسعه و ارتقای بهداشت روانی، ایجاد حس عدالت‌خواهی در رفتارهای اجتماعی، توسعه ارزش‌های دموکراتیک و پایدار، ایجاد نگرش دلسوزانه و همدردی با دیگران، تسهیل درک معضلات اجتماعی، توسعه شایستگی‌های فردی و اجتماعی، تسهیل یادگیری تفکر انتقادی، ارتقای اعتماد اجتماعی.	ورای لیک، سورتسن و فلانگان، ۲۰۱۶؛ کلارک، ۲۰۱۶؛ مارتینک و هلیسون، ۲۰۱۶؛ تورکاهران، ۲۰۱۵؛ هانی من، ۲۰۱۵؛ آگوستین و مینکوت هنریکسون، ۲۰۱۵؛ سیهم، ۲۰۱۳؛ اپایدین و ارکان، ۲۰۱۰؛ مک ردی، ۲۰۰۹؛ کارول و وود، ۱۹۹۱؛ اگلی، ۲۰۰۹؛ لی، ۲۰۰۹؛ لایت استون، ۲۰۰۸؛ فولر، ۲۰۰۸؛ پولک، ۲۰۰۶؛ باقی، ۲۰۰۵؛ فیلیپات و بینان، ۲۰۰۵؛ پدرینی، ۲۰۰۵؛ کنمر، ۲۰۰۲؛ سامرز، ۱۹۶۹؛ ونتزل، ۱۹۹۱؛ خواجه‌نوری، مساوات و ریاحی، ۱۳۹۳؛ طالبی و بحری‌پور، ۱۳۹۳؛ ایزدی و عزیز شمامی، ۱۳۸۸؛ میرکمالی، ۱۳۸۲؛ ایمان و جلائیان بخشنده، ۱۳۸۹.
اخلاقی	شناخت و پذیرش گوناگونی‌های فرهنگی و فردی، عمل بر اساس ملاحظات اخلاقی، درک تفاوت‌های فردی، احترام به حقوق و احساسات دیگران، توسعه صداقت فردی و علمی، ایجاد آمادگی در پذیرش عواقب رفتار و وظایف خود، توسعه و ترویج اعمال پسندیده، عمل به تعهدات اجتماعی و مدنی، تعهد به کار، تصمیم‌گیری اخلاقی، ارتقای اعتماد به نفس، توسعه شایستگی‌های اخلاقی، ارتقای رشد فردی (خودسازی)، شناخت حقوق اولیه انسانی خود و دیگران، نوع‌دوستی، ارزش قائل شدن به تنوع و دفاع از حقوق بشر، مشارکت فعال و داوطلبانه در فعالیت‌های جامعه.	ورای لیک، سورتسن و فلانگان، ۲۰۱۶؛ کلارک، ۲۰۱۶؛ تورکاهران، ۲۰۱۵؛ آگوستین و مینکوت هنریکسون، ۲۰۱۵؛ هانی من، ۲۰۱۵؛ سیهم، ۲۰۱۳؛ اپایدین و ارکان، ۲۰۱۰؛ مک ردی، ۲۰۰۹؛ اگلی، ۲۰۰۹؛ لی، ۲۰۰۹؛ فولر، ۲۰۰۸؛ پدرینی، ۲۰۰۵؛ فیلیپات و بینان، ۲۰۰۵؛ کنمر، ۲۰۰۲؛ ونتزل، ۱۹۹۱؛ خواجه‌نوری، مساوات و ریاحی، ۱۳۹۳؛ ایمان و جلائیان بخشنده، ۱۳۸۹؛ میرکمالی، ۱۳۸۲.
قانونی	درک توانایی خود برای انجام اعمال مسئولانه، پایبندی به قوانین و هنجارها و انتظارات نقش، پیروی از قوانین و استانداردهای بین‌المللی، اجتناب از تخلف قوانین حاکم بر جامعه، احترام به قانون و ارزش‌های جامعه، انجام عمل مسئولانه.	هنریکسون، ۲۰۱۵؛ گوستین و مینکوت هنریکسون، ۲۰۱۵؛ اپایدین و ارکان، ۲۰۱۰؛ هانی من، ۲۰۱۵؛ لی، ۲۰۰۹؛ اگلی، ۲۰۰۹؛ فولر، ۲۰۰۸؛ پدرینی، ۲۰۰۵؛ فیلیپات و بینان، ۲۰۰۵؛ کنمر، ۲۰۰۲؛ ونتزل، ۱۹۹۱؛ میرکمالی، ۱۳۸۲؛ ایزدی و عزیز شمامی، ۱۳۸۸.
محیط زیست	اهمیت‌دادن به محیط پیرامون، توسعه رفتارهای زیست‌محیطی، تصمیم‌گیری و عمل بر اساس ملاحظات زیست‌محیطی.	ورای لیک، سورتسن و فلانگان، ۲۰۱۶؛ آگوستین و مینکوت هنریکسون، ۲۰۱۵؛ اپایدین و ارکان، ۲۰۱۰؛ اگلی، ۲۰۰۹؛ فولر، ۲۰۰۸؛ کنمر، ۲۰۰۲؛ طالبی و بحری‌پور، ۱۳۹۳.
اقتصادی	آگاهی درباره صرفه‌جویی در انرژی، منابع و پول.	اگلی، ۲۰۰۹؛ طالبی و بحری‌پور، ۱۳۹۳.

در نتیجه همسوسازی نتایج به دست آمده از تحلیل اسناد علمی، سند تحول آموزش و پرورش و مصاحبه گروه کانونی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه در پنج بعد اجتماعی - سیاسی؛ فرهنگی - اخلاقی؛ زیستی؛ قانونی؛ اقتصادی و ۱۱۱ مؤلفه استخراج شد که در جدول (۲) به آن اشاره شده است:

جدول ۲: ابعاد و مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه

مؤلفه	ابعاد
<p>تمرین دموکراسی در مدرسه: درک مفاهیم و آگاهی‌های سیاسی و اجتماعی، توسعه ارزش‌های دموکراتیک و پایدار، آموزش مهارت‌ها و هنجارهای سیاسی.</p> <p>حقوق دیگران: کمک و احترام به دیگران؛ احترام به حقوق و احساسات دیگران؛ رعایت حقوق متقابل؛ ایجاد حس آگاهی و سازگاری اجتماعی؛ تسهیل درک معضلات اجتماعی.</p> <p>مشارکت اجتماعی: مشارکت دانش‌آموزان در مجالس و اماکن مذهبی؛ حضور فعال دانش‌آموزان در تشکلهای رسمی و قانونی؛ مشارکت خانواده و سایر نهادها و دستگاه‌ها به‌ویژه حوزه‌های علمی؛ مشارکت خانواده‌ها در فعالیتهای آموزشی و تربیتی مدرسه؛ مشارکت در رشد و تعالی کشور در عرصه‌های دینی، فرهنگی و اجتماعی؛ مشارکت فعال در مواجهه با نیازهای فوری و عمومی جامعه؛ مشارکت فعال و داوطلبانه در فعالیتهای جامعه (مشارکت مدرسه در انتخابات)؛ مشارکت در توسعه جامعه و کمک به حل مسائل اجتماعی (آمادگی مدرسه در کمک به اجتماع محلی به هنگام بروز مشکل)؛ یادگیری مشارکتی؛ مشارکت افراد در تصمیم‌گیری‌ها؛ توجه به کار گروهی؛ پیوند مؤثر با موضوعات و مسائل جامعه همدردی مدرسه با جامعه؛ تعامل اثربخش با مساجد و نهادها، مراکز مذهبی و کانون‌های محلی.</p> <p>مهارت‌های اجتماعی: چگونگی ارتباط برقرارکردن با دیگران؛ خوب گوش‌دادن و پذیرفتن دیگران؛ توجه به مهارت‌های کلامی دانش‌آموزان؛ تمرین مهارت گفت‌وگو و مهارت گوش‌دادن؛ داشتن مهارت‌های ارتباطی در سطح محلی تا جهانی؛ توجه به اوقات فراغت بچه‌های محله؛ مدرسه کانون کسب تجربه‌های تربیتی؛ نقش‌آفرینی در فرایند زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی؛ تأمین‌کننده نیازهای فردی، اجتماعی، اخلاقی و علمی؛ داشتن روحیه جمعی. ایجاد روحیه همکاری و تعاون با معلمان و همسالان؛ توسعه روابط انسانی مثبت با دیگران؛ ارتقای اعتماد اجتماعی.</p> <p>تنوع‌بخشی به محیط‌های یادگیری و ارائه خدمات آموزشی: غنی‌سازی محیط مدرسه با همکاری سایر دستگاه‌ها از راه ایجاد شبکه‌ای از محیط‌های یادگیری؛ برگزاری اردوهای آموزشی اثربخش؛ استفاده از اردوهای علمی در آموزش؛ استفاده از ظرفیتهای بیرون و درون مدرسه (اردوها و مساجد)؛ تعامل اثربخش و فعال با سایر نهادها و دستگاه‌های مرتبط به‌ویژه رسانه و خانواده؛ همکاری مدرسه با مراکز فرهنگی و علمی محله؛ ارتباط سازمان‌یافته با مراکز علمی، پژوهشی؛ متناسب‌سازی فضاهای تربیتی با ویژگی‌ها و نیازهای دانش‌آموزان و اقتضائات فرهنگ اسلامی؛ متناسب‌سازی فضاهای فیزیکی، آموزشی و تربیتی با نیازهای ویژه و تفاوت‌های جنسیتی دانش‌آموزان؛ آموزش مهارت‌های لازم برای جامعه؛ آموزش تقسیم‌کار به دانش‌آموزان؛ آموزش با هم زیستن؛ نقش‌آفرینی مدرسه در جایگاه کانون پیشرفت فرهنگی و اجتماعی محله؛ کانون یادگیری محله؛ از بین بردن موازی‌کاری در آموزش و جلوگیری از درس‌زدگی.</p> <p>توانمندسازی خانواده‌ها: کمک به افزایش سطح توانایی‌ها و مهارت‌های خانواده؛ ارائه خدمات مشاوره‌ای به خانواده‌های آسیب‌پذیر و آسیب‌زا.</p>	<p>اجتماعی - سیاسی</p>
<p>درک مفاهیم فرهنگی و آگاهی از ارزش‌ها، باورها و الگوهای فرهنگی جامعه؛ توسعه فرهنگ نیکوکاری و تعاون و مشارکت‌پذیری؛ اجرای برنامه‌های فرهنگی، هنری؛ آموزش معنویت و فلسفه زندگی؛ تقویت اعتقاد به ارزش‌های اسلامی؛ تقویت آداب و سبک زندگی اسلامی؛ تصمیم‌گیری اخلاقی؛ کمک به ارتقای سطح اخلاقی جامعه؛ نگرش سیستمی به آموزه‌های اخلاقی؛ تعالی عبادی و اعتقادی؛ تحکیم فضائل اخلاقی (عزت‌نفس، حیا و عفت، صداقت، مسئولیت‌پذیری و نظم)؛ تقویت و توسعه جنبه‌های تربیتی و اخلاقی به کمک برنامه‌دستی؛ تقویت اخلاق حرفه‌ای؛ متناسب‌سازی موضوعات تربیتی و اخلاقی با مراحل رشد و ویژگی‌های دانش‌آموزان؛ رعایت اخلاق حرفه‌ای در کار؛ پذیرش و توجه به تفاوت‌های فردی؛ شناخت و پذیرش گوناگونی فرهنگی و فردی؛ صداقت در کار؛ ایجاد خلوص در دانش‌آموزان؛ ایجاد آمادگی در پذیرش عواقب رفتار و وظایف خود؛ عمل به تعهدات اجتماعی و مدنی؛ تعهد به کار؛</p>	<p>اخلاقی - فرهنگی</p>

ابعاد	مؤلفه	
	رعایت وجدان، عدالت و انصاف در روابط با دیگران؛ الگو و راهنما بودن معلمان و مدیران؛ نوع دوستی و ارزش قائل شدن به تنوع و دفاع از حقوق بشر؛ شناخت حقوق اولیه انسانی خود و دیگران؛ خیرخواهی (دفاع از حقوق دیگران)؛ توسعه فرهنگ نماز و سواد قرآنی؛ ارتقای فرهنگ حیا، عفاف و حجاب؛ از خودگذشتگی و ایثار؛ ایجاد نگرش دلسوزانه و همدلی با دیگران؛ ارتقای رشد فردی و خودسازی؛ برخوردار از مریدان دارای فضائل اخلاقی و شایستگی های حرفه ای؛ کشف استعدادها، پاسخگویی به نیازها و علائق دانش آموزان؛ تعامل اثربخش با مساجد و نهادها، مراکز مذهبی و کانون های محلی؛ ارائه خدمات مشاوره و آموزش های دینی و اخلاقی و متناسب سازی فرهنگ سازمانی با معیارهای اخلاق اسلامی.	
اقتصادی	صرفه جویی در انرژی، منابع و پول؛ توجه به روش مصرف در زندگی؛ کمک به درک مفاهیم و مسائل اقتصادی؛ کارآفرینی؛ قناعت و انضباط مالی؛ مصرف بهینه و دوری از اسراف و توانمندسازی والدین در حوزه درک پدیده های اقتصادی.	
زیستی	فردی	توسعه و ارتقای بهداشت روانی؛ سلامت جسمی دانش آموزان؛ ورزش و تفریحات سالم فردی و گروهی؛ افزایش سلامت جسمی و روحی دانش آموزان از راه ارائه خدمات مشاوره ای تربیتی؛ ایجاد بهداشت روانی در محیط آموزشی و توجه به نیازهای جسمی و روانی دانش آموزان.
	محیطی	اهمیت دادن به محیط زیست پیرامون؛ توسعه رفتارهای زیست محیطی؛ تصمیم گیری و عمل بر اساس ملاحظات زیست محیطی و درک مفاهیم بهداشت عمومی و مسائل زیست محیطی.
قانونی	پایبندی به قوانین و هنجارها و انتظارات نقش در مدرسه؛ پیروی از قوانین و استانداردهای ملی و بین المللی؛ اجتناب از تخلف قوانین حاکم بر جامعه؛ اجرای آیین نامه ها و بخشنامه های اداری؛ احترام به قانون و ارزش های سازمان و جامعه؛ واگذاری مسئولیت کلان تربیتی مدرسه به مدیران و رعایت نظم اجتماعی.	

سؤال دوم پژوهش: تحقق مؤلفه های مسئولیت پذیری اجتماعی در مدارس مورد مطالعه شهر مشهد چگونه است؟

در پاسخ به این سؤال داده های حاصل از مصاحبه، مشاهده و اسناد مدرسه به تفکیک تحلیل شد. مصاحبه در دو مدرسه مزبور با مدیر مدرسه، معاونان، معلمان، دانش آموزان و والدین آنان انجام شد. همچنین اسناد و مدارک مربوط به صورت جلسات شورای مدرسه، شورای دانش آموزی، شورای دبیران، انجمن اولیا و مربیان، میثاق نامه معلمان، میثاق نامه دانش آموزان، میثاق نامه اولیا، میثاق نامه عفاف و حجاب و گزارش ماهانه فعالیت های مدارس در سال ۱۳۹۵ تحلیل شده است. علاوه بر این، پژوهشگر داده های حاصل از مشاهدات خود را نیز ثبت و ضبط کرده و آنها را طی مراحل کدگذاری باز و محوری تحلیل کرده است.

تصویر مسئولیت پذیری اجتماعی در آینه مدرسه الف: نتایج به دست آمده از مشاهدات پژوهشگر در دو مرحله کدگذاری باز و محوری تحلیل شد. در نتیجه، ۱۱۰ نکته کلیدی، ۱۰۰ مفهوم و ۱۷ مقوله استخراج شد. مقوله های استخراج شده عبارت اند از: ترویج فرهنگ نماز و سواد قرآن، عفاف و حجاب، احترام به دیگران، توسعه روحیه همکاری و مشارکت در مدرسه، صرفه جویی و پرهیز از اسراف، آگاهی اجتماعی، اعتماد سازی، تقسیم وظایف در مدرسه، بهداشت فردی و روانی، توجه به محیط زیست، اخلاق مداری، نظارت و کنترل بر رفتارهای دانش آموزان، تعمیرات و زیباسازی فضای فیزیکی، حمایت و نوع دوستی، تصمیم گیری مشورتی، قانون مداری و ارتقای سلامت جسمانی دانش آموزان.

براساس نتایج به دست آمده از تحلیل مصاحبه، مشاهده و اسناد مطالعه شده در مدرسه الف و تطبیق آن با چهارچوب مفهومی به دست آمده در سؤال اول پژوهش، به نظر می‌رسد توجه به بعد سیاسی- اجتماعی و اخلاقی- فرهنگی و سپس قانونی در مقایسه با بعد اقتصادی و سپس زیست محیطی بیشتر است. همچنین مهارت‌های اجتماعی، آگاهی اجتماعی، تقسیم وظایف در مدرسه، موفقیت علمی دانش آموز، توسعه روحیه همکاری و مشارکت در مدرسه، دانش افزایی ذی- نفعان، اعتمادسازی، شناسایی و جهت‌دهی استعدادها، نقش الگویی مدیر و معلم برای دانش آموزان، تصمیم‌گیری مشورتی، ایجاد آرامش و امنیت، تنوع بخشی به محیط‌های یادگیری و ارائه خدمات آموزشی، آسیب شناسی مشکلات آموزشی- تربیتی، شاخص‌های مدیریتی، حمایت و نوع دوستی، احترام به دیگران، ترویج فرهنگ نماز و سواد قرآنی، ترویج فرهنگ عفاف و حجاب، تربیت دینی و اعتقادی، اخلاق‌مداری، تعهد سازمانی، صرفه جویی و پرهیز از اسراف، فرهنگ‌سازی اقتصادی، بهداشت فردی و روانی دانش آموزان، ارتقای مهارت‌های جسمانی دانش آموزان، توجه به محیط زیست و بهداشت محیطی، تعمیرات و زیباسازی فضای فیزیکی، قانون‌مداری، نظارت و کنترل امور مدرسه مهم‌ترین مقوله‌های ناظر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه الف است.

اجتماعی‌پذیری مسئولیت ابعاد با الف مدرسه ها و مفاهیم مستخرج مقوله تطابق: 3 جدول

مؤلفه‌ها	ابعاد
<p>مهارت‌های اجتماعی: خودسازی (اثرپذیری از مدرسه)، داشتن اعتماد به نفس، حضور مدیر در میان معلمان در زنگ تفریح، آموزش انتقادپذیری به دانش آموزان، حمایت صبورانه مدیر از معلمان، صبوری مدیر، گوشزد کردن دلسوزانه خطای دانش آموز، الگوپذیری از جامعه، حرف شنوی دانش آموزان از مدیر، گوش دادن به حرف‌های دانش آموزان، پیگیری مدیر از وضعیت دانش آموزان و درد دل با آنها، ایجاد حس رقابت مثبت در بین دانش آموزان، اجتناب از زورگویی و اعمال قدرت، نرمش همراه با سختگیری، به وجود آوردن رقابت دوستانه بین دانش آموزان، تأکید به رعایت قوانین برگزاری مراسم آغازین، گوشزد حدود مرزهای رفتاری در جامعه به دانش آموزان، گوشزد کردن دوستانه کاستی‌های معلمان در کارشان، خوشرویی مدیر، آشنایی دانش آموزان با چگونگی ارتباط و برخورد با جنس مخالف، گوشزد کردن محترمانه نقاط ضعف معلمان، آشنایی دانش آموزان با مهارت‌های دوست‌یابی، ارتباط دوطرفه و مسالمت‌آمیز مدیر با معلمان، ارتباط دوستانه مدیر با دانش آموزان، ایجاد ارتباط صمیمی و نزدیک بین والدین و مدرسه، وجود تعامل متقابل دوطرفه در روابط بین افراد پایبندی مدیر به ارتباط متقابل دوستانه، ارتباط دوطرفه و مسالمت‌آمیز مدیر با معلمان، ارتباط دوستانه مدیر با دانش آموزان، آموزش چگونگی رفتار کردن در نقش‌های مختلف، آموزش شیوه برخورد در اجتماع، الگوی عملی احترام گذاشتن به دیگران، سفارش معلمان به نحوه رفتار درست، آگاهی بخشی مهارت‌های ارتباطی؛ آگاهی از ویژگی‌های جسمی، روانی، اخلاقی و اقتصادی دانش آموزان، توجه به تفاوت‌های فردی دانش آموزان، انتقادپذیری معلم و گوش دادن محترمانه مدیر به حرف‌های معلمان.</p> <p>آگاهی اجتماعی: ایجاد حس آگاهی اجتماعی در دانش آموزان، حس مفید بودن برای جامعه، تربیت شهروند خوب برای جامعه، آگاهی‌سازی دانش آموزان، حضور شهرداری برای روز درختکاری، حضور دانشگاه علوم پزشکی برای معاینه دانش آموزان، دعوت از شهرداری برای برگزاری برنامه‌های فرهنگی، آموزش شهروندی به دانش آموزان به کمک شهرداری، آموزش چگونگی رفتار در محیط‌های اجتماعی به کمک مشاور، حضور نیروی انتظامی در محله به منظور امنیت دانش آموزان، دعوت از استادان برای سخنرانی در مدرسه، برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای دانش آموزان و خانواده‌ها (عفاف و حجاب، امر به معروف و مسائل سیاسی)، ارائه آموزش‌های توان بخشی به دانش آموزان به کمک سازمان بهزیستی، برگزاری مانور زلزله در مدرسه، برگزاری برنامه به مناسبت‌ها و اعیاد مختلف، کوشش برای انتقال آداب و رسوم و ارزش‌های اجتماعی به دانش آموزان، جشن‌ها و عزاداری‌های مناسبتی، آماده‌سازی تابلوهای مناسبتی، پایگاه صلواتی، حضور در راهپیمایی‌ها، نصب پیام‌های مناسبتی در تابلوی اعلانات، بزرگداشت هفته دفاع مقدس، بزرگداشت هفته نیروی انتظامی، برگزاری هفته بهداشت روان؛ پخش هرروزه دعای عهد در مدرسه، برگزاری عزاداری ایام فاطمیه، دعوت از والدین برای شرکت در جشنواره هفت‌سین.</p>	<p>سیاسی- اجتماع ی</p>

مؤلفه‌ها	ابعاد
<p>تقسیم وظایف در مدرسه: آموزش تقسیم کار و وظایف به دانش‌آموزان، تقسیم کار فعالیت‌های مدرسه بین معاونان، تقسیم وظایف بین افراد در مدرسه، تقسیم وظایف بین خادمان نماز، تقسیم وظایف برای اجرای برنامه مدرسه، پیوند مباحث درس با انجام وظیفه و تقسیم کار اجتماعی.</p> <p>توجه به موفقیت علمی دانش‌آموز: بسترسازی برای رشد و تحول علمی در ذهن دانش‌آموز، آمادگی برای ورود به بازار کار، تسلط بر تدریس روزانه، تسلط به مباحث آموزشی، رسیدگی به وضعیت درسی دانش‌آموزان، حمایت مدیر از دانش‌آموزان شرکت‌کننده در مسابقات، استفاده از معلمان و کادر آموزشی باتجربه، پیگیری مدیر برای برگزاری کلاس‌های مشاوره درسی برای دانش‌آموزان، توجه به نیازهای آموزشی دانش‌آموزان، فراهم کردن امکانات و وسایل ضروری دانش‌آموزان و معلمان، تأکید به مسائل آموزشی و ایجاد علاقه در دانش‌آموزان در جلسات مدیر و معلمان، ایجاد تغییر و تحول در دانش‌آموز، برگزاری اعتکاف علمی در مدرسه، بحث و تبادل نظر مدیر و معلمان درباره دلایل رشد یا افت نمرات دانش‌آموزان، تأکید بر توجه بیشتر به دانش‌آموزان ضعیف، تعیین معلم پشتیبان برای دانش‌آموزان توانمند آموزشی، تعیین معلم راهنما برای دانش‌آموزان ضعیف، ارتقای معدل و افزایش توان علمی، پژوهشی و کیفیت‌بخشی آموزشی و پرورشی، ارائه راهکارهایی برای رشد و جلوگیری از افت تحصیلی دانش‌آموزان، تعامل با دانش‌آموزان و ایجاد انگیزه به منظور شناخت نیازهای آموزشی و آموزش اولیا به منظور کمک به یادگیری دانش‌آموزان به منظور کیفیت‌بخشی آموزشی.</p> <p>توسعه روحیه همکاری و مشارکت در مدرسه: همکاری مدیر و معاونان با معلمان، آشنایی دانش‌آموزان با نوع و نحوه مشارکت در جامعه، یادگیری نقش داشتن در سرنوشت خود و کشور، کمک گرفتن از دانش‌آموزان قوی‌تر (معلم‌یار) برای آموختن به دانش‌آموزان ضعیف، یادگیری شرکت در مباحث و دفاع از حقوق خود و دیگران در مدرسه، داشتن شرکت فعال و آگاهانه در انتخابات، کمک به شورای دانش‌آموزی در برگزاری برنامه‌های مدرسه، کمک به شورای دانش‌آموزی در اداره مدرسه به مسئولان مدرسه، شرکت دانش‌آموز در برنامه‌ها و جشن‌های مدرسه، شرکت در رأی‌گیری شوراهای دانش‌آموزی در مدرسه، شرکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های فرهنگی مدرسه، شرکت والدین در برنامه‌های مدرسه (کلاس‌های آموزشی و مهارتی)، ارتباط مدرسه با والدین از راه کانال‌های تلگرامی و تلفنی و حضوری، مشارکت دانش‌آموزان خجالتی و کم‌زور در فعالیت‌های مدرسه، مشارکت دانش‌آموزان در تدریس (معلم‌یار)، مشارکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های مدرسه، رسیدگی شورای دانش‌آموزی به امور دانش‌آموزان، مشارکت مدیر در برنامه‌های مدرسه، همکاری دانش‌آموز در برگزاری مراسم در مدرسه، همکاری نمایندگان کلاس‌ها با دفتر مدرسه و بهداشت‌یاران مدرسه، تأکید بر همکاری و کار گروهی در مدرسه برای پیشبرد اهداف مدرسه، همکاری و کمک معلمان در اداره مدرسه، کمک و همکاری دانش‌آموزان به یکدیگر، کمک معلمان در برگزاری امتحان، کمک دانش‌آموزان در مراسم عزاداری، کمک گرفتن از دانش‌آموزان در حضور و غیاب کلاس‌ها، کمک گرفتن از دانش‌آموزان برای توزیع صبحانه، کمک گرفتن از دانش‌آموزان برای نظافت مدرسه، کمک دانش‌آموزان در مراسم عزاداری، داشتن ارتباط مستمر با مدرسه، درخواست حضور در مراسم روز دانش‌آموز و شرکت در راهپیمایی، تأکید به همکاری اولیا با مدرسه در گروه‌های مختلف، شناسایی خیرین به کمک اعضای انجمن، تلاش والدین برای بهبود وضع درسی و اخلاقی فرزندان، فعالیت دانش‌آموزان در شورای دانش‌آموزی، تلاش برای کسب مهارت‌های اجتماعی و پذیرش مسئولیت در فعالیت‌های مدرسه، ارائه نظرات و پیشنهادها سازنده در بهبود وضعیت مدرسه، شرکت فعال در مراسم‌ها و برگزاری مناسبت‌های مختلف، اجرای طرح همیار معلم در مدرسه، ارائه و اجرای ایده‌های نو اعضای شورا، آماده‌سازی کتابخانه و سالن مطالعه با همکاری دانش‌آموزان، همکاری با اولیای مدرسه در زمینه‌های علمی یا پژوهشی و شرکت در مسابقات، المپیادها، همایش‌ها و گردهمایی‌ها، همکاری دانش‌آموزان، اولیا و معلمان برای اسکان زائران پیاده، تقویت روحیه کار و تلاش جمعی، همکاری با اعضای شورای دانش‌آموزی و شرکت والدین در برنامه‌های مدرسه.</p> <p>دانش‌افزایی ذی‌نفعان: برگزاری کارگاه‌های روان‌شناسی برای والدین، برگزاری کلاس آموزش شهروندی از سوی شهرداری، ارائه آموزش‌های توان‌بخشی به والدین از سوی بهزیستی، برگزاری کلاس‌های مشاوره قبل از دواج و شیوه‌های فرزندپروری و مشاوره تغذیه برای والدین، ارائه آموزش‌های توان‌بخشی به معلمان از سوی بهزیستی، آشنایی با مهارت‌های انتخاب همسر، برگزاری کلاس مشاوره پیش از ازدواج برای دانش‌آموزان، برگزاری جلسات اولیا با موضوع مشاوره پیش از ازدواج، برگزاری جلسات آموزش پیش از ازدواج برای والدین و دانش‌آموزان، دعوت از اولیا برای شرکت در جلسه آسیب‌های اجتماعی، برگزاری کلاس‌های آموزش خانواده، برگزاری</p>	

ابعاد	مؤلفه‌ها
	<p>کلاس‌های تقویتی، برگزاری جلسات مشاوره گروهی با دانش‌آموزان، برگزاری جلسه اولیا با موضوع آمادگی دانش‌آموزان برای امتحانات، برگزاری جلسه مهارت‌آموزی برای دانش‌آموزان، برگزاری کارگاه آموزش حرکات اصلاحی و ورزشی برای دبیران، برگزاری کارگاه آموزشی، برگزاری همایش آسیب‌های اجتماعی، دعوت از سخنران ویژه هفته دفاع مقدس با همکاری بسیج، دعوت از نیروی انتظامی برای آموزش اولیا و دانش‌آموزان، برگزاری کارگاه آموزشی درباره شبکه‌های اجتماعی و تغذیه برای دانش‌آموزان، برگزاری کرسی آزاداندیشی، برگزاری کلاس آموزش شهروندی با همکاری شهرداری ویژه اولیا، کلاس اطفای حریق به کمک آتش‌نشانی، برگزاری کلاس‌های گفتمان اعتقادی ویژه دهه اول محرم با همکاری حوزه علمیه قم، برگزاری کلاس‌های گفتمان اعتقادی هفته‌ای یک-روز با همکاری مکتب نرجس برای پاسخگویی به مسائل شرعی، برگزاری مانور زلزله، شرکت در جلسات هم‌اندیشی، شوراهای دبیران و کارگاه‌های آموزشی، برگزاری مشاوره تحصیلی، برگزاری همایش آسیب‌ها و پاسخگویی مسائل شرعی دانش‌آموزان یک‌روز در هفته.</p> <p>اعتمادسازی: آموزش اتحاد و هماهنگی به دانش‌آموزان، جلب اعتماد افراد به واسطه تجربه مدیریتی، اعتماد دانش‌آموزان به مدیر.</p> <p>شناسایی و جهت‌دهی استعدادهای دانش‌آموزان: غربال‌گیری دانش‌آموزان از نظر انضباط و معدل تحصیلی، جذب استعدادهای دانش‌آموزان خارج از مدرسه، جهت‌دهی به استعدادها و مهارت‌های دانش‌آموزان با فعالیت در برنامه‌های مدرسه (اجرای نمایش و گویندگی و مجری‌گری)، استفاده از استعدادهای دانش‌آموزان در اجرای برنامه‌های مدرسه، تشویق دانش‌آموزان شرکت‌کننده در مسابقات، هدیه‌دادن به دانش‌آموزان برتر از نظر اخلاقی و درسی، انگیزه پیدا کردن برای کار و فعالیت بیشتر، ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان با هدیه‌دادن، دادن هدیه به نفرات برتر درسی برای انگیزه‌بخشی در دانش‌آموزان، زمینه‌سازی رشد و شکوفایی خلاقیت و استعداد دانش‌آموزان.</p> <p>نقش الگویی مدیر و معلم برای دانش‌آموزان: باور به الگوی رفتاری و عملی بودن برای دانش‌آموز، مدیر یک همکار و الگوی رفتاری خوب در مدرسه، الگوی عملی بودن (انتقال تجربه شخصی) و الگوی عملی رفتار درست برای دانش‌آموز.</p> <p>تصمیم‌گیری مشورتی: مشورت با دیگران در تصمیم‌گیری، خودسرانه عمل نکردن مدیر در تصمیم‌گیری، تصمیم‌گیری مدیر با مشورت دیگران، بحث و تصمیم‌گیری مشترک مدیر و معلمان درباره نیازهای دانش‌آموزان، پذیرفتن نظرات دیگران و مشورت گرفتن در تصمیم‌گیری‌ها، نظرخواهی مدیر از دانش‌آموزان، مشورت گرفتن از معلمان در تصمیم‌گیری، مشورت مدیر با معاونان در اجرای کارهای مدرسه، مشورت والدین با مدیر مدرسه، مشورت با مدیر برای اجرای برنامه‌ها، همفکری اعضای انجمن با مدیر و معاون، نظرخواهی در خصوص نحوه برگزاری امتحانات، نظرخواهی درباره فرم نظرسنجی دبیران، همکاری و مشورت با اعضای شورای دانش‌آموزی، نظرخواهی از همکاران درباره نحوه برگزاری برنامه‌های مدرسه برای جشن و شادی و تخلیه انرژی و ایجاد روحیه در دانش‌آموزان، پرهیز از قضاوت و تصمیم‌گیری یک‌طرفه (مدیر).</p> <p>ایجاد آرامش و امنیت: حفظ نظم و آرامش در کلاس، آماده‌سازی محیط امن و آرام.</p> <p>تنوع‌بخشی به محیط‌های یادگیری و ارائه خدمات آموزشی: استفاده از تجهیزات و امکانات کمک‌آموزشی، تنبیه و تشویق مناسب، استفاده از روش‌های تدریس خلاق، استفاده از یادگیری مشارکتی، استفاده از طرح درس و کارافزارهای آموزشی مناسب، ارتقای مهارت‌های حرفه‌ای-شغلی، استفاده از وقت کلاس و مدیریت زمان، استفاده از روش‌های جدید در تدریس، به کار بردن مثال‌های عینی و کاربردی برای تفهیم درس در کلاس، ایجاد علاقه و انگیزه در دانش‌آموزان با آموزش عملی در تدریس، بیان اطلاعات مفید و کاربردی در درس، برگزاری نمایشگاه عکس/ کتاب/ غذا/ تاریخ معاصر، برگزاری نمایشگاه و فروشگاه محصولات دست‌ساز دانش‌آموزان و والدین، برگزاری جشنواره و مراسم شب یلدا، برگزاری اردوهای تفریحی- تربیتی، بازدیدهای علمی، به کارگیری خلاقیت و ابتکار در تمامی زمینه‌های علمی و فرهنگی، بهره‌گیری از محیط‌های یادگیری (نمایشگاه‌ها، پژوهش‌سراها و ...) در تدریس، برگزاری اردوها و مسابقات گروهی علمی، فرهنگی، آموزشی و تفریحی، برپایی نمایشگاهی از کارهای هنری و علمی دانش‌آموزان.</p> <p>آسیب‌شناسی مشکلات آموزشی-تربیتی: شناسایی آسیب‌های مدرسه با همکاری مسئولان مدرسه، آسیب‌های مدرسه شامل: استفاده نادرست و بیش‌ازحد از شبکه‌های مجازی؛ آوردن تلفن همراه، ازدواج‌های زود هنگام و قرار گرفتن این دانش‌آموزان در مدرسه، بیان راهکار برای پیشگیری و حل آسیب‌های موجود در مدرسه، شناسایی دانش‌آموزان دچار افت تحصیلی، شناسایی دانش‌آموزان مشکل‌دار و دارای ضعف درسی و شناسایی دانش‌آموزان ضعیف مالی.</p> <p>شاخص‌های مدیریتی: انتقادپذیری مدیر، حمایت صبورانه مدیر از معلمان، صبوری مدیر، صداقت مدیر، مشارکت مدیر در برنامه‌های</p>

مؤلفه‌ها	ابعاد
مدرسه و فراهم کردن وسایل رفاهی دانش‌آموزان و معلمان.	
<p>حمایت و نوع دوستی: همدردی مدیر با معلمان و دانش‌آموزان، حمایت و پشتیبانی مدرسه از دانش‌آموزان با شرایط خاص خانوادگی، غمخواری مدیر برای دانش‌آموزان (دلسوزی)، حمایت و کمک مدیر به خانواده‌های بی‌بضاعت دانش‌آموزان، دادن کمک خرج ماهانه به دانش‌آموزان، کمک به دانش‌آموزان مستعد مستضعف (تعیین مقداری مستمری به دانش‌آموزان)، کمک خیرین به دانش‌آموزان بی‌بضاعت، کمک خیرین در تأمین هزینه‌های مدرسه، معرفی دانش‌آموزان مشکل‌دار به مشاور، کمک مالی مدیر و معلمان به مدرسه، کمک مدرسه به دانش‌آموزان ضعیف و ثبت‌نام رایگان آنها در کلاس‌های کنکور و فوق‌برنامه، کمک مدیر در پرداخت هزینه‌های مدرسه، کمک مدیر به دانش‌آموزان از راه فروش محصولات ساخت خود آنها در مدرسه، همدردی با دانش‌آموزان مشکل‌دار، شناسایی دانش‌آموزان و خانواده‌های مشکل‌دار و معرفی به مشاور، آگاهی از آسیب‌ها و مشکلات دانش‌آموزان در خانواده‌ها، کمک مالی معلمان به دانش‌آموزان و خانواده‌های آنها، آگاهی از وضعیت خانوادگی و مالی دانش‌آموزان در اول سال، مساعدت مدرسه به دانش‌آموزان بی‌بضاعت، معرفی دانش‌آموزان دارای مشکلات رفتاری و جسمی به مشاور، مطلع کردن معلمان، از مشکلات روحی-جسمی دانش‌آموزان، همدردی مدرسه با شهدای حادثه پلاسکو، کمک به نیازمندان و فقرا و بی‌توجه نبودن نسبت به افراد جامعه، کمک به همکلاسی‌ها، دلسوزی مدیر برای معلمان، دلسوزی مدیر برای دانش‌آموزان، نگرش دلسوزانه معلم درباره مسائل مالی خانواده‌ها، خیرخواهی و کمک مدیر، تکیه‌گاه، حامی و پشتیبان بودن مدیر برای معلمان و دانش‌آموزان، حمایت از خانواده‌های بی‌بضاعت دانش‌آموزان، توجه به نیازهای معلمان، ارتباط با خیرین برای کمک به دانش‌آموزان نیازمند، مشارکت همگانی مدرسه در کمک مالی به دانش‌آموزان نیازمند، دادن کمک‌هزینه به مادر دانش‌آموز، کمک معلمان به دانش‌آموزان مستضعف، تهیه لباس برای عید دانش‌آموزان، کمک به خانواده‌های کم‌بضاعت دانش‌آموزان از راه اجازه فروش محصولاتشان، فروش کارهای دستی دانش‌آموزان و مادران سرپرست در بین معلمان، کمک معلمان به دانش‌آموزان نیازمند از طریق خرید کارهای دستی آنان.</p> <p>احترام به دیگران: آموزش احترام به دیگران، تأکید بر احترام به والدین، تأکید بر احترام به حقوق دیگران، مهربانی مدیر و احترام او به همه، راهنمایی دوستانه و محترمانه مدیر به معلمان در زمینه مشکلات تدریس، احترام متقابل بین معلم و دانش‌آموز، تمرین احترام به دیگران، تلاش برای نهادینه کردن نظم و رعایت حقوق دیگران، توجه به منافع خود و دیگران، احترام به همکاران، رعایت کردن حریم‌ها و حرمت‌های جامعه در مدرسه، تأکید بر احترام به بزرگ‌ترها، تأکید بر احترام دانش‌آموزان به معلمان، برخورد محترمانه با دوستان، برخورد محترمانه معاونان با والدین، احترام گذاشتن مدیر به معلمان، تعامل مناسب کادر آموزشی با دانش‌آموزان، آشنایی به حقوق خود و سایر همکلاسی‌ها و عمل به آنها، رعایت احترام به معلمان و اولیای مدرسه و دانش‌آموزان.</p> <p>ترویج فرهنگ نماز و سواد قرآنی: اهمیت دادن به نماز دانش‌آموزان، هدیه دادن به دانش‌آموزان شرکت‌کننده در نماز جماعت، انس گرفتن با قرآن، شرکت فعال در مسابقات قرآن، مقید بودن مدیر به اقامه نماز اول وقت، همراهی مدیر با دانش‌آموزان در نماز جماعت، برپایی نماز جماعت با کمک خادمان نماز، برگزاری هرروزه نماز جماعت در مدرسه، تشویق دانش‌آموزان شرکت‌کننده در نماز جماعت، تعطیلی کلاس‌ها به مدت ۳۰ دقیقه برای اقامه نماز جماعت، سفارش به دانش‌آموزان برای برپایی نماز، حضور معلمان در نماز جماعت مدرسه، اجبار نکردن به شرکت در نماز جماعت، کمک نقدی و غیرنقدی معلمان به بانک هدیه نماز مدرسه، اعلام ساعت پخش مسابقات قرآنی تلویزیون، اجرای طرح تلاوت قرآن، شرکت مدیر در طرح تلاوت قرآن، تشویق دانش‌آموزان شرکت‌کننده در نماز جماعت، تلاش برای برگزاری هرچه بهتر نماز جماعت، ایجاد آرامش در وقت نماز، حضور مدیر مدرسه و معلمان در نماز جماعت، شرکت دانش‌آموزان در مسابقات قرآنی/ پرورشی/ احکام و انشای نماز، مسابقات قرآن و معارف و فرهنگی-هنری، حضور در مسابقات قرآن، حضور دانش‌آموزان در مسابقات هنرهای تجسمی-کتاب‌خوانی- حفظ ویژه احکام، طرح تلاوت قرآن، اهتمام به اقامه نماز با توجه به نقش بازدارندگی فریض دینی، قرائت زیارت عاشورا هر روز صبح در نمازخانه، برگزاری جلسه اقامه نماز و توجه و حضور فعال دبیران و</p>	<p>فرهنگی - اخلاقی</p>

ابعاد	مؤلفه‌ها
	<p>دانش‌آموزان در زمینه پرورشی و نماز.</p> <p>ترویج فرهنگ عفاف و حجاب: تأکید بر حجاب و پوشش (معلم)، اجبار نکردن به پوشش چادر در مدرسه، توجه به حجاب و نوع پوشش دانش‌آموزان، برپایی غرفه عفاف و حجاب و یادبود شهیدان، افزایش آگاهی‌ها و شناخت فواید و مزیت‌های پوشش اسلامی، اجرای طرح امر به معروف و نهی از منکر در مدرسه، حفظ حجاب در نهایت سادگی و با لباس و فرم در دبیرستان و نصب پرده جلوی در ورودی مدرسه.</p> <p>تربیت دینی و اعتقادی: تأکید بر مسائل اعتقادی و مذهبی دانش‌آموزان، تحول بنیادی در نگرش دانش‌آموزان به خداوند، بحث و گفت‌وگو درباره اعتقاد به خدا با دانش‌آموزان، ارتباط با حوزه علمیه براب آموزش مسائل اعتقادی و دینی، تلاش برای ایجاد ایمان قوی و معنویت واقعی دانش‌آموزان، بحث درباره مسائل اعتقادی و اخلاقی در کلاس درس، گفت‌وگو درباره مسائل اعتقادی، اخلاقی در کلاس درس، برگزاری مراسم‌های مذهبی، برگزاری گفتمان اعتقادی و پاسخگویی به مسائل شرعی، آشنایی دانش‌آموزان با آیین و رسوم خاص جامعه، آشنایی دانش‌آموزان با آیین شب یلدا و تأکید به تربیت مهدوی یا تربیت دینی- مذهبی دانش‌آموزان.</p> <p>اخلاق‌مداری: تأثیرپذیری اخلاقی از نقش‌های اجرایی در مدرسه، طرح مباحث اخلاقی- تربیتی در وقت اضافه کلاس، اخلاق خوب مدیر، ارائه یک بحث اخلاقی در شروع کلاس درس، صداقت مدیر، رفتار شفاف و روشن مدیر با معلمان، واضح و روشن بیان کردن انتظارات خود از معلمان، تأکید به رعایت عدالت و حقوق دیگران و توجه به فقرا و مستضعفان، تبعیض قائل نشدن بین دانش‌آموزان، تبریک تولد همکاران و قدردانی از آنها به همراه دادن هدیه، ایجاد روابط عاطفی مثبت بین معلمان، اهدای جوایز به دانش‌آموزان برتر درسی و اخلاق، تشویق دانش‌آموزان برتر علمی، رعایت صداقت در کار؛ اخلاقی بار آوردن دانش‌آموزان، معرفی دانش‌آموزان مشکل‌دار اخلاقی به مشاور، آشنایی دانش‌آموزان با چهره‌های اسوه در جامعه، تلاش به شناسایی و اصلاح خطاهای اخلاقی دانش‌آموزان در مدرسه، توجه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان و تقدیر مدیر از دانش‌آموزان شرکت‌کننده در مسابقات گروهی.</p> <p>تعهد سازمانی: تعهدگرفتن از دانش‌آموزان برای رعایت قوانین مدرسه، تعهدگرفتن از دانش‌آموزان برای خوب درس خواندن، تعهد و دغدغه در کار داشتن، عمل به مسئولیت‌های واگذار شده، عمل کردن به وعده‌ها، خواندن میثاق‌نامه اولیا و مربیان و متعهد شدن اعضا به عمل به آن.</p>
اقتصادی	<p>صرفه‌جویی و پرهیز از اسراف: آموزش صرفه‌جویی در زندگی، تأکید به صرفه‌جویی، درخواست همکاری از دانش‌آموزان در استفاده بجا از منابع و امکانات مدرسه، پرهیز از اسراف به منزله یک وظیفه دینی و شخصی؛ استفاده از لامپ کم‌مصرف در مدرسه، استفاده درست و بهینه از امکانات مدرسه، صرفه‌جویی و استفاده بهینه در وقت و هزینه‌ها، رسیدگی به نشی گاز، جلوگیری از اسراف، استفاده از وسایل باکیفیت و بادوام در مدرسه، اجرانکردن برنامه‌های پرهزینه و بی‌محتوا و هدف، توجه به بحران آب که یک مسئله ملی است، خاموش کردن لامپ‌ها و بخاری‌ها بعد از اتمام کلاس، توجه به صرفه‌جویی از نظر دستورات دینی، صرفه‌جویی در انرژی برای کاهش هزینه‌ها و حل مشکلات و تمرین روش مصرف در زندگی.</p> <p>فرهنگ‌سازی اقتصادی: فرهنگ‌سازی برای استفاده درست از اموال عمومی، تلاش برای حفظ اموال و امکانات مدرسه، فرهنگ‌سازی برای حمایت از تولید ملی و استفاده از کالای ایرانی و معرفی دانش‌آموزان برتر در زمینه صرفه‌جویی و بهداشت کلاسی.</p>
زیستی	<p>بهداشت فردی، روانی دانش‌آموزان: اهمیت دادن به نظافت دانش‌آموزان، ایجاد محیط شاد در مدرسه برای دانش‌آموزان، سفارش مسئله بهداشت به دانش‌آموزان، تأکید مدرسه به سادگی و بدون آرایش بودن دانش‌آموزان، توجه به نظافت دانش‌آموزان و محیط مدرسه، امنیت و آرامش خاطر دانش‌آموز، ایجاد آرامش و امنیت در کلاس، آرام و امن بودن محیط مدرسه، آرامش دادن به والدین، توجه به آرامش معلمان در مدرسه، جو دوستانه حاکم بر مدرسه، توجه به بهداشت فردی دانش‌آموزان در مدرسه، توزیع شیر بین دانش‌آموزان، تأکید به نداشتن لاک ناخن و ناخن بلند و آرایش در مدرسه، توجه مدیر به وضعیت سلامتی معلمان، توجه به ظاهر و پوشش دانش‌آموزان، توجه به پوشش و آراستگی ظاهری دانش‌آموزان، تأکید به داشتن پوشش دانش‌آموزی ساده و زیبا در مدرسه؛ توجه به سلامت و شادابی و نشاط و توجه به شرایط دانش‌آموزان، توجه به شرایط دانش‌آموزان در کلاس درس و محیط کار، حفظ سلامت جسم و روان و رعایت بهداشت خود.</p> <p>ارتقای مهارت‌های جسمانی دانش‌آموزان: تمرین حرکات ورزشی دانش‌آموزان در مدرسه، انجام نرمش صبحگاهی، آموزش تصویری، حرکات ورزشی به دانش‌آموزان، توزیع غذا بین دانش‌آموزان، معرفی تصویری خوراکی‌های مفید برای هر قسمت بدن؛</p>

مؤلفه‌ها	ابعاد
<p>آگاه‌سازی درباره تغذیه مناسب هنگام مطالعه، حفظ جنبه‌های درسی، عاطفی و سلامتی معلمان و دانش‌آموزان از زبان مدیر، توجه به تغذیه دانش‌آموزان، توجه به مشکلات جسمی-روحي دانش‌آموزان، گرفتن گواهی سلامت از دانش‌آموزان و اجرای ورزش صبحگاهی.</p> <p>توجه به محیط‌زیست و بهداشت محیطی: توجه به نظافت کلاس‌ها، همکاری دانش‌آموزان در جمع‌آوری زباله، بی‌توجه‌نبودن نسبت به محیط، توجه دانش‌آموزان به پیام‌های اخلاقی و بهداشتی دیوار مدرسه، احساس مسئولیت برای نظافت مدرسه، سفارش به احترام گذاشتن به محیط‌زیست؛ تأکید به رعایت بهداشت محیط، کمک دانش‌آموزان به نظافت مدرسه، تأکید بر مراقبت از اموال عمومی، اهمیت دادن به محیط‌زیست، کلاس و مدرسه، تمیز کردن کلاس قبل از خروج از آن، بی‌توجه‌نبودن دانش‌آموز به محیط و طبیعت پیرامون، تأکید بر احترام به طبیعت، استفاده از هزینه‌های بازیافت برای فضای سبز مدرسه، تفکیک زباله در مدرسه، استفاده نکردن از ظروف یک‌بارمصرف با هدف حفظ سلامتی و محیط‌زیست، احساس مسئولیت دانش‌آموزان در زمینه منابع طبیعی، اعتراض دانش‌آموزان در زمینه به هدر رفتن آب و رعایت بهداشت محیط مدرسه.</p> <p>تعمیرات و زیباسازی فضای فیزیکی: رنگ‌زدن دیوارهای کلاس‌ها و مدرسه، نقاشی و رنگ‌آمیزی کتابخانه، برنامه‌ریزی برای تعمیرات مدرسه، درخواست مرمت آسفالت کف مدرسه، رسیدگی به وضعیت سیستم سرمایشی و گرمایشی، رسیدگی مدیر به مشکلات آب‌خوری و وضوخانه، اختصاص دیوارهای مدرسه به کاغذدیواری‌های مختلف دانش‌آموزان، رنگ‌آمیزی دیوارهای کلاس‌ها؛ آماده‌سازی فضای فیزیکی آموزشگاه برای بازگشایی آموزشگاه در اول مهرماه (نظافت مدرسه، چیدمان کلاس‌ها)، تأثیر فضای فیزیکی مناسب در بهبود روند مسائل آموزشی، تزئین مدرسه و کلاس‌ها متناسب با ایام خاص، پاک‌سازی فضای آموزشگاه و نقاشی محیط با کمک دانش‌آموزان و تعمیرات و آماده‌سازی مدرسه</p>	
<p>قانون‌مداری: اطلاع‌رسانی به اعضا درباره بخشنامه‌های اداری، اطلاع‌رسانی به همکاران درباره آیین‌نامه امتحانات و برگزاری امتحانات و مقررات مربوط به آن، ممنوعیت استفاده از گوشی تلفن همراه در مدرسه و اطلاع‌رسانی به دانش‌آموزان هنگام صف صبحگاه، اجرای مطلوب آیین‌نامه، آگاهی از قوانین آموزش و پرورش، سند تحول بنیادین و اعلام موارد انضباطی سر صف و گرفتن تعهد برای نیاوردن تلفن همراه، خودداری از همراه داشتن وسایل غیرضروری و تجملی، سی دی، تلفن همراه، کتب، مجله و ... تلاش برای اجرای بندهای میثاق‌نامه دبیران، پایبندی به احکام و قوانین و مقررات جامعه اسلامی؛ رسیدگی به نامه‌ها و بخشنامه‌های اداری؛ اهمیت دادن به نظم، یادگیری نظم در مدرسه، وجود نظم و ترتیب در صف‌های دانش‌آموزی، مرتب و منظم بودن اتاق مدیر، تذکر مسائل انضباطی به دانش‌آموزان، طرح مسائل انضباطی-آموزشی بین نمایندگان، تأکید به تعهد همه دانش‌آموزان به مقررات انضباطی-اخلاقی مدرسه، تذکر به دانش‌آموزان بابت غیبت و تأخیر، تلاش برای قانونمند بارآوردن دانش‌آموزان، تأکید به معلمان برای انجام به موقع و دقیق کارهایی خواسته شده از آنان، اجرای دقیق قوانین مدرسه از سوی دانش‌آموز، با برنامه‌ریزی و منظم کارکردن مدیر و معاونان، پایبندی به قوانین کلاس، تذکر بخشنامه‌ها و برنامه‌های مدرسه به معلمان و دانش‌آموزان، اعتقاد به نهادینه کردن نظم و انضباط در دانش‌آموزان، اعلام موارد انضباطی به دانش‌آموزان در آغاز سال، پایبندی به نظم و انضباط و ادب، حضور به موقع در مدرسه، اطلاع‌رسانی تلفنی مدرسه از غیبت‌های دانش‌آموزان به خانواده، رفت‌وآمد به موقع سرویس مدرسه، اطلاع‌رسانی بخشنامه‌های آموزشی به خانواده و دانش‌آموزان، الزام مدرسه به اجرای قوانین ابلاغ شده از بالا، تأکید به رعایت کردن مقررات مدرسه به دانش‌آموزان، الزام به رعایت مقررات شغلی، تعهد اخلاقی به رعایت مقررات مدرسه، رعایت انضباط و مقررات مدرسه، رعایت قوانین مشخص شده و عمومی همه مدارس، قانونمند کردن دانش‌آموزان و ثبت نام دانش‌آموزان در چارچوب قانون.</p> <p>نظارت و کنترل امور مدرسه: نظارت دقیق بر دانش‌آموزان، نظارت مدیر به کل مدرسه، کنترل رفت‌وآمدهای دانش‌آموزان در مدرسه، نظارت به جلسات بحث دانش‌آموزان، پیگیری اعتراضات و مشکلات دانش‌آموزان، مدیریت به جا و درست مدیر، مدیریت و نظارت خوب مدیر بر مدرسه، پیگیری مشکلات مدرسه در اسرع وقت از سوی مدیر، پیگیری مدیر از مشکلات دانش‌آموزان و گوش دادن به آنها، تحقیق و بررسی کردن قبل از هر عمل، نظارت و رسیدگی مدیر به امور مدرسه از نزدیک، کنترل رفت‌وآمدهای دانش‌آموزان و نظارت معاونان بر رفتارهای دانش‌آموزان.</p>	قانونی

تصویر مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آینه مدرسه ب

بر اساس نتایج حاصل از تحلیل مصاحبه‌ها با مدیران، معاونان، معلمان، دانش‌آموزان و والدین آنها در مجموع ۴۵۰ نکته کلیدی، ۴۳۰ مفهوم و ۲۸ مقوله استخراج شد. مقوله‌های استخراج شده عبارت‌اند از: احترام به دیگران، تعهد به کار، اعتمادسازی، مهارت‌های ارتباطی، تدریس عینی و کاربردی، اخلاق‌مداری، قدردانی و ایجاد انگیزه، آگاهی اجتماعی، شاخص‌های مدیریتی، تنوع‌بخشی در آموزش، دانش‌افزایی ذی‌نفعان، تقسیم وظایف و برنامه‌ریزی، صرفه‌جویی و پرهیز از اسراف، حمایت و نوع‌دوستی، روحیه همکاری و مشارکت، تصمیم‌گیری مشارکتی، قانون‌مداری، نظارت و کنترل در مدرسه، نقش الگویی مدیر و معلم برای دانش‌آموزان، بهداشت فردی و محیطی، تربیت دینی-اعتقادی، ترویج فرهنگ نماز، حمایت و نوع‌دوستی، امنیت و آرامش در مدرسه، تعهد سازمانی، موفقیت علمی دانش‌آموزان و دلسوزی و همدردی.

بر اساس نتایج به دست آمده از تحلیل مصاحبه، مشاهده و اسناد پژوهش شده در مدرسه «ب» و تطبیق آن با چهارچوب مفهومی به دست آمده در سؤال اول پژوهش، به نظر می‌رسد در مدرسه «ب» نیز به ترتیب توجه به بعد سیاسی-اجتماعی و اخلاقی-فرهنگی و قانونی نسبت به ابعاد دیگر بیشتر است؛ به طوری که نسبت به دیگر ابعاد به بعد زیستی و پس از آن به بعد اقتصادی مسئولیت‌پذیری اجتماعی توجه کمتری می‌شود. در واقع بیشترین توجه مدرسه به بعد سیاسی-اجتماعی و کمترین توجه آن به استناد یافته‌های به دست آمده به بعد اقتصادی مسئولیت‌پذیری اجتماعی است؛ همچنین احترام به دیگران، مهارت‌های اجتماعی، تصمیم‌گیری مشورتی، تقسیم وظایف در مدرسه، توسعه موفقیت علمی دانش‌آموزان، کیفیت‌بخشی آموزشی، تنوع‌بخشی در ارائه خدمات آموزشی، دانش‌افزایی ذی‌نفعان، آگاهی اجتماعی، توسعه روحیه همکاری و مشارکت در مدرسه، توجه به امنیت و آرامش در مدرسه، الگوی رفتاری بودن معلمان و مدیر، شاخص‌های مدیریتی، ترویج فرهنگ نماز، ترویج فرهنگ عفاف و حجاب، حمایت و نوع‌دوستی، اخلاق‌مداری، تربیت دینی و اعتقادی، تعهد به کار، صرفه‌جویی و پرهیز از اسراف، توجه به محیط‌زیست و بهداشت محیطی، بهداشت روانی و فردی دانش‌آموزان، زیباسازی و توجه به فضای فیزیکی مدرسه، نظارت و کنترل بر مدرسه، قانون‌مداری از مهم‌ترین مقوله‌های ناظر بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی در مدرسه «ب» هستند.

مدرسه اجتماعی پذیرنده در ابعاد مسئولیت «ب» مدرسه‌ها و مفاهیم مستخرج مقوله تطابق: 4 جدول

ابعاد	مؤلفه‌ها
	احترام به دیگران: اجازه گرفتن دانش‌آموزان برای ورود به دفتر، اجازه گرفتن معلم از مدیر برای تمرین سرود با دانش‌آموزان در حیاط مدرسه، بلندشدن از جای خود و احترام گذاشتن معاونان به والدین دانش‌آموزان، بلندشدن مدیر به نشانه احترام به والدین، تأکید به احترام به شخصیت خود و دیگران، تأکید مدیر برای احترام گذاشتن دانش‌آموزان به معلمان، سفارش مدیر به معاونان برای حفظ آرامش و احترام در برخورد با دانش‌آموزان متخلف و والدین آنها و سلام و احوال‌پرسی گرم مدیر با معلمان.
سیاسی-اجتماعی	مهارت‌های اجتماعی: آگاهی مدیر از مشکلات معلمان و نیازهای دانش‌آموزان، برخورد خوب و دوستانه معاون با دانش‌آموز، برخورد صمیمی و گرم مدیر با دانش‌آموزان، پاسخ صادقانه معاون به دانش‌آموزان، تأکید به گوش دادن حرف دانش‌آموزان، درد دل دانش‌آموز با معاون و گوش دادن معاون به او، درک مشکلات معلمان از سوی مدیر، گوش دادن مدیر به دانش‌آموزان، گوش دادن معلم به صحبت‌های دانش‌آموز، ارتباط دوستانه مدیر با دانش‌آموزان، ارتباط صمیمانه والدین با معاون، ارتباط دوستانه مدیر با والدین و ...
	تصمیم‌گیری مشورتی: نظرخواهی از انجمن اولیا در چگونگی کمک به دانش‌آموزان مستضعف، نظرخواهی از دانش‌آموزان از کم و کیف همایش برگزار شده، نظرخواهی از دانش‌آموزان درباره تاریخ برگزاری امتحانات، نظرخواهی از دانش‌آموزان درباره برنامه امتحانی،

مؤلفه‌ها	ابعاد
<p>نظرخواهی معلمان از یکدیگر درباره مسائل آموزشی، بررسی انتقادات دانش‌آموزان در جلسه شورای دبیران و مشورت در حل آنها و ...</p> <p>تقسیم وظایف در مدرسه: هماهنگی برنامه‌های کاری روزانه مدیر با معاونان، تقسیم کار بین معلمان و همکاران اجرایی، تقسیم کار، تقسیم وظایف، تقسیم وظایف معاونان در ایام امتحانات، تقسیم کار و تفکیک وظایف مدیر بین همکاران، تقسیم کار و وظیفه بین اعضای شورای دانش‌آموزی، تقسیم مسئولیت‌ها بین اعضای انجمن اولیای مربیان و دانش‌آموزی، تقویت مسئولیت‌پذیری با پذیرش مسئولیت در مدرسه، و ...</p> <p>توسعه موفقیت علمی دانش‌آموزان: فرستادن دانش‌آموزان به همایش، ثبت‌نام کردن دانش‌آموزان در اعتکاف علمی، سفارش به دانش‌آموز برای فکر کردن به عواقب کار، پیگیری مدیر برای شرکت دانش‌آموزان در همایش، ترغیب دانش‌آموزان به شرکت در اعتکاف علمی، ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان، ایجاد عدالت آموزشی بین دبیران، بررسی نقاط ضعف و قوت دانش‌آموزان، بررسی وضعیت نمرات مستمر دانش‌آموزان ضعیف و ...</p> <p>کیفیت بخشی آموزشی: استفاده از آموزش‌های خلاق در تدریس، استفاده از تمام ساعات آموزشی به شکل مطلوب، استفاده از یادگیری مشارکتی در تدریس، انتخاب همیار معلم برای ارتقای سطح آموزشی، رونق‌بخشیدن به جلسات شورای دبیران، کیفیت‌بخشی به جلسات شورای معلمان با طرح مسائل کاربردی و تشکیل گروه‌ها و ...</p> <p>تنوع بخشی در ارائه خدمات آموزشی: بازدید دانش‌آموزان از آسایشگاه جانبازان؛ بردن دانش‌آموزان به سینما؛ تقویت شور و شوق در دانش‌آموزان با برگزاری اردوهای دانش‌آموزی از جمله اردوی راهیان نور، اردوهای کوتاه‌مدت، اردوهای زیارتی-سیاحتی و اردوهای گروهی و ...</p> <p>دانش افزایی ذی‌نفعان: ارائه راهکارهای مشاوره‌ای برای پیشرفت دانش‌آموزان، جلسات مشاوره‌ای برای دانش‌آموزان و اولیا، بیان راهکارهای آموزشی به صورت فردی و گروهی از زبان مشاوران بیرونی، مشاوره تحصیلی و درسی به دانش‌آموزان، مشاوره حضوری با دانش‌آموزان، راهنمایی و هدایت دانش‌آموزان در شیوه صحیح‌خوانی و مطالعه دقیق و عمیق، برگزاری جلسات آموزش خانواده، ارائه خدمات مشاوره‌ای به دانش‌آموزان از سوی مدیر، برگزاری جلسات مشاوره خانواده، برگزاری کارگاه مشاوره پیش از ازدواج و آموزش شیوه‌های فرزند پروری و ...</p> <p>آگاهی اجتماعی: اجرای برنامه‌های مختلف به مناسبت اعیاد و وفیات، اجرای دعای توسل یک‌بار در هفته، اجرای مراسم جشن انقلاب (مسابقه، جنگ شادی و...)، اجرای مراسم زیارت عاشورا هر هفته یک‌بار، اجرای مسابقات کتاب‌خوانی، برگزاری روز دانش‌آموز، برگزاری زیارت عاشورا، برگزاری مراسم به مناسبت ازدواج حضرت علی (ع) و حضرت فاطمه (س) با هدف آشنایی دانش‌آموزان با یک زندگی سالم و خانواده پایدار، برگزاری مراسم ویژه تاسوعا و عاشورای حسینی، برگزاری مراسم‌های شهادت ائمه با هدف آشنایی با سیره عملی ائمه، برگزاری مراسم هفته دفاع مقدس با هدف آشنایی دانش‌آموزان با فرهنگ ایثار و شهادت و ...</p> <p>توسعه روحیه همکاری و مشارکت در مدرسه: اجرای برنامه‌های مدرسه به کمک خود دانش‌آموزان، فعالیت دانش‌آموز در شورای دانش‌آموزی به عنوان نماینده دانش‌آموزان، فعالیت در برگزاری مراسم‌ها و اردوها؛ حضور فعال دانش‌آموزان در فعالیت‌ها و برنامه‌های مدرسه، یادگیری بازی‌ها و کارهای جمعی در مدرسه، یادگیری آداب معاشرت با فعالیت دانش‌آموز در حلقه‌های صالحین بسیج، دادن حق انتخاب به دانش‌آموزان در پذیرفتن مسئولیت، دادن مسئولیت‌های کوچک و مختلف به دانش‌آموزان در مدرسه، آماده‌سازی دانش‌آموزان برای گرفتن مسئولیت‌های مختلف در جامعه و ...</p> <p>توجه به امنیت و آرامش در مدرسه: قفل‌بودن در مدرسه در ساعات حضور دانش‌آموزان در مدرسه، آرام کردن والدین از سوی مدیر و حفظ آرامش کلاس درس.</p> <p>الگوی رفتاری بودن معلمان و مدیر: تأثیرپذیری دانش‌آموز از معلم، الگو بودن مدیر برای دیگران به‌واسطه انجام درست مسئولیت و الگوی رفتاری بودن معلم برای دانش‌آموز.</p> <p>شاخص‌های مدیریتی: اداره مدرسه به شکل مناسب، انتقادپذیری مدیر، آشنایی مدیر به وظایف و مهارت‌های مدیریتی، با شخصیت بودن مدیر، تجربه زیاد مدیر در کار مدیریت، جاذبه و دافعه مدیر در کار، جدیت مدیر در کار، خوبی مدرسه به دلیل مدیریت خوب آن، روابط خوب مدیر با همه، موفقیت مدیر در اداره مدرسه، دوری از بغض و غرور (مدیر) و ...</p>	
<p>ترویج فرهنگ نماز: به وجود آوردن انگیزه حضور در نماز در دانش‌آموزان، سفارش دانش‌آموزان به نماز جماعت در سر صف،</p>	<p>فرهنگی</p>

ابعاد	مؤلفه‌ها
<p>اخلاقی</p>	<p>شرکت مدیر و معلمان در نماز جماعت مدرسه، نگرانی مدیر و معاونان از کم‌رنگ شدن حضور دانش‌آموزان در نماز جماعت، اهمیت دادن به برگزاری نماز جماعت، برگزاری نماز جماعت در مدرسه باهدف ایجاد روحیه معنوی در دانش‌آموزان و ...</p> <p>ترویج فرهنگ عفاف و حجاب: معرفی برترین‌های حجاب در بُرد حجاب، بحث در کلاس‌ها دربارهٔ معضلات اجتماعی مثل بدحجابی، برگزاری نمایشگاه عفاف و حجاب در مدرسه، تأثیرگذاری مدرسه روی حجاب دانش‌آموز، بروزکردن تابلوی اعلانات حجاب، معرفی و تشویق دانش‌آموزان برتر حجاب در مدرسه، به وجود آوردن فرهنگ حیا و حجاب در دانش‌آموزان، تأکید روی حجاب و شکل پوشش دانش‌آموزان در مدرسه و ...</p> <p>حمایت و نوع دوستی: برپایی جشن عاطفه‌ها با هدف ایجاد روحیهٔ نوع‌دوستی و انفاق و گذشت، تهیهٔ صندوق برای کمک‌های نقدی دانش‌آموزان، نوشتن نامه به خانوادهٔ شهیدان (شهادی مدافع حرم-شهادی آتش‌نشان)، رسیدگی به دانش‌آموزان یتیم مدرسه، شناسایی دانش‌آموزان بی‌بضاعت، شناسایی دانش‌آموزان نیازمند مدرسه و اهدای هدیه به آنها، بی‌تفاوت نبودن مسئولان مدرسه نسبت به دانش‌آموزان، بی‌تفاوت نبودن نسبت به وضعیت خانوادگی دانش‌آموزان در مدرسه و ...</p> <p>اخلاق‌مداری: پیگیری امور اخلاقی و تحصیلی دانش‌آموزان، تذکر اخلاقی و انضباطی به دانش‌آموزان، تشویق دانش‌آموزان به شرکت در نماز به‌منظور ارتقای سطح اخلاقی، تقدیر از برترین‌های اخلاقی هر کلاس، گرفتن تعهد اخلاقی و آموزشی از دانش‌آموز، نوشتن پیام‌های بهداشتی، تربیتی، اخلاقی و علمی در مدرسه، اهمیت اخلاق و رفتار دانش‌آموزان برای معلم، اهمیت دادن به اخلاقی در مدرسه و جامعه، آگاهی بیشتر مدیر و معاونان از اخلاق و رفتار دانش‌آموزان به‌واسطهٔ تدریس در کلاس، به فکر اخلاق و رفتار دانش‌آموزان بودن مسئولان مدرسه و ...</p> <p>تربیت دینی و اعتقادی: توجه به مباحث اعتقادی و دین‌شناسی در دروس دینی و ادبیات، دعوت از سخنران برای پاسخگویی به سؤالات و شبهات اعتقادی و مذهبی دانش‌آموزان، راهنمایی دانش‌آموزان دربارهٔ دین و مسائل اعتقادی، پاسخگویی به مسائل شرعی و اعتقادی دانش‌آموزان و ...</p> <p>تعهد به کار: احساس تعهد معلم به کار، مقید بودن معلمان به کار خود، داشتن وجدان کاری در کار (مدیر)، وجدان کاری معلمان، تسلط معلم به مباحث درسی / ایجاد آمادگی برای تدریس، ایجاد حس تعهد به مسئولیت و کار در دانش‌آموزان با عضویت در فعالیت‌های مدرسه، تأثیرگذاری وجدان کاری در پیشرفت جامعه و فرد، تصحیح به‌موقع ورقه‌های امتحانی، اهمیت دادن معلم به کار مدرسه بیشتر از کارخانه.</p>
<p>اقتصادی</p>	<p>صرفه‌جویی و پرهیز از اسراف: پرداخت هزینه‌های مدرسه از اضافهٔ پول هزینهٔ کلاس‌های تقویتی، اردوها و صرفه‌جویی‌های مدرسه و کمک خیرین، هزینه‌های کلاس‌های تقویتی، بیشترین منبع درآمدی مدارس، نبردن دانش‌آموزان به سینما به دلیل نداشتن بودجهٔ کافی، دقت و توجه در مصرف انرژی در مدرسه، پرهیز از ریخت‌وپاش‌های اضافی در مدرسه، توجه به روش مصرف آب و برق در ارتباط با درس، تأثیر مدیر مدرسه بر کیفیت کار مدرسه، تأثیرناپذیری آموزش‌های مدرسه در دانش‌آموزان به علت وجود خانواده‌های مشکل‌دار، تأثیرگذاری خانواده بر تربیت دانش‌آموزان، تأثیرگذاری فرهنگ محله روی مدرسه، استفاده از پشت برگه‌های باطله در دفتر، توجه به اسراف‌شدن کاغذهای چاپگر، توجه به هزینهٔ صرف‌شده در برنامه‌ها و توجه معاون به زیادشدن هزینه‌های مدرسه.</p>
<p>زیستی</p>	<p>توجه به محیط‌زیست و بهداشت محیطی: توجه دانش‌آموزان به نظافت و بهداشت کلاس و مدرسه، بردن پلاستیک زباله به طبیعت برای جمع‌آوری زباله، توجه به فضای سبز داخل سالن‌ها و راهروهای مدرسه، توجه به فضای سبز و محیط‌زیست در مدرسه، تشویق دانش‌آموزان به کمک در کاشت و ایجاد فضای سبز مدرسه، اهمیت دادن به نظافت اجتماع، محیط‌زیست و مدرسه، اهمیت دادن مدیر به فضای مدرسه و ...</p> <p>بهداشت روانی و فردی دانش‌آموزان: توجه به فضای مدرسه و آرامش دانش‌آموز، ایجاد محیطی آرام در مدرسه، ایجاد محیطی امن و به‌دور از استرس، رسیدگی به وضعیت بهداشتی دانش‌آموزان با همکاری اولیا به‌صورت مستمر، توجه به مسائل بهداشتی و ...</p> <p>زیباسازی و توجه به فضای فیزیکی مدرسه: انجام اقدامات برای اتمام آسفالت مدرسه، آذین‌بندی فضای دبیرستان متناسب با مناسبت‌های مختلف، آماده‌سازی مدارس برای استقبال از ماه محرم، بهسازی و زیباسازی و شعارنویسی دیوارهای بیرون و داخل مدرسه، اعتقاد به تأثیر فضای فیزیکی مناسب در بهبود روند آموزشی، تجهیز فضای نمازخانه، کتابخانه و اتاق مشاور، توجه به زیباسازی فضاهای آموزشی و ...</p>

مؤلفه‌ها	ابعاد
<p>نظارت و کنترل بر مدرسه: اشراف کامل بر مدرسه، مدیریت و نظارت دقیق مدیر بر دانش‌آموزان و مدرسه، نظارت مدیر بر کار معاونان، زیر نظر داشتن کار معلمان از سوی مدیر، نظارت و کنترل مدیر بر کارهای مدرسه، زیر نظر داشتن رفتار و حرکات دانش‌آموزان، سرزدن مدیر به کلاس‌ها و صحبت کردن با دانش‌آموزان، دیدار هرروزه مدیر با معلمان در زنگ تفریح، و گشت‌زنی معاون در راهروهای مدرسه.</p>	<p>قانونی</p>
<p>قانون‌مداری: اعلام وضعیت دانش‌آموزان از نظر آموزشی و تربیتی، بررسی ضعف‌ها و قوت‌های آموزشی، بررسی وضعیت انضباطی دانش‌آموزان، تذکر شفاهی به دانش‌آموزان بی‌انضباط و متخلف، توجه دانش‌آموزان به رعایت مقررات مدرسه و کلاس، ثبت گزارش عملکرد دانش‌آموزان، در نظر گرفتن موارد تربیتی و آموزشی دانش‌آموزان از سوی دبیران، رسیدگی به برخی از رفتارهای ناهنجار دانش‌آموزان از سوی دبیران و کادر آموزشی، رسیدگی به حضور و غیاب دانش‌آموزان، رسیدگی به نظم و رفتار و آموزش دانش‌آموزان، اطلاع‌رسانی تخلف دانش‌آموزان به اولیا و ...</p>	

نتیجه‌گیری

هدف اصلی پژوهش، شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه و مطالعه آن در دو مدرسه متوسطه دخترانه شهر مشهد بوده است. بر اساس نتایج به دست آمده از این پژوهش مهم‌ترین ابعاد مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه عبارت‌اند از: بعد اجتماعی-سیاسی، فرهنگی-اخلاقی، زیستی، قانونی، اقتصادی. چنین به نظر می‌رسد کارکرد مدرسه هم‌راستای پیشرفت جوامع نسبت به گذشته دستخوش تغییرات بسیاری شده است. دیگر نمی‌توان مدرسه را فقط یک چهاردیواری خشک و رسمی به شمار آورد که دانش‌آموزان صرفاً با هدف باسواد شدن وارد آن شوند، چنانکه دیویی معتقد است هدف مدرسه چیزی جز خدمت به زندگی اجتماعی نیست: «کودکی که در مدرسه تعلیم می‌یابد، عضو جامعه است و باید باسواد شود. مدرسه و مدیرانش در برابر اجتماع مسئولند؛ زیرا مدرسه قبل از هر چیز، نهادی است که جامعه برای کاری ویژه به وجود آورده است که همانا حفظ و بهبود زندگی اجتماعی است. آموزش و پرورش سنتی که در مدارس انجام می‌شود، چون که کودک را به اطاعت و سربزیری عادت می‌دهد، برای یک دولت مستبد مناسب است؛ حال آن‌که در یک جامعه مردم‌سالارانه این نوع آموزش مانع پیشرفت و رونق جامعه و دولت است» (ارنی، ۱۳۸۲).

بر اساس سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، تربیت دینی و اخلاقی، تربیت سیاسی و اجتماعی، تربیت زیستی و بدنی، تربیت هنری و زیباشناختی، تربیت اقتصادی و حرفه‌ای، تربیت علمی و فناوری شش ساحتی هستند که تعلیم و تربیت دانش‌آموزان بر اساس آنها انجام می‌گیرد. در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مدرسه کانون تربیتی محله شناخته می‌شود و به افزایش نقش مدرسه (از کانون‌های پیشرفت محلی به ویژه در ابعاد فرهنگی-اجتماعی) با فراهم کردن زمینه‌های لازم برای نقش‌آفرینی آن به مثابه کانون کسب تجربیات تربیت با تفویض اختیار و مسئولیت به آن؛ نهادینه‌سازی و تقویت همکاری مدرسه با مراکز فرهنگی و علمی محله به ویژه مسجد و کانون‌های مذهبی و حوزه‌های علمیه؛ مشارکت فعال مدیران و معلمان و دانش‌آموزان در برنامه‌های مرتبط محله و حضور نظام‌مند و اثربخش روحانیون توانمند و مبلغان مذهبی باتجربه در مدرسه اشاره شده است. درحالی‌که به استناد یافته‌های حاصل از پژوهش، مدارس پژوهش‌شده در نقش یکی از اجزای محله و نیز کانون تربیتی محله هنوز نتوانسته‌اند جایگاه خود را در دل محله باز کنند و در ساعات تعطیلی مدارس درهای مدرسه را به روی بچه‌های محله برای استفاده از امکانات و فضاهای تفریحی آن باز بگذارند یا قسمتی از اوقات فراغت دانش‌آموزان را در تابستان در مدرسه و با برگزاری کلاس‌ها و برنامه‌های فوق‌برنامه پر کنند و

این‌که مدرسه ارتباط دوسویه‌ای با مساجد محل و کانون‌های مذهبی نداشته و نتوانسته است از امکانات و منابع و استعداد‌های موجود در محله استفاده‌ی درستی داشته باشد.

به استناد نتایج حاصل از این پژوهش، ابعاد اجتماعی-سیاسی، اخلاقی-فرهنگی و قانونی مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدارس مطالعه‌شده بیش از ابعاد اقتصادی و زیست‌محیطی در مرکز توجه بوده است و به‌نوعی ابعاد اقتصادی و زیست‌محیطی فراموش شده است. دیویی نیز بر ماهیت اخلاقی و اجتماعی مدارس تأکید و عقیده داشت مدرسه باید نمونه کوچکی از جامعه بزرگ‌تر باشد (پالمر، برسلر و کوپر، ۲۰۰۱). بر اساس نتایج این پژوهش، مهارت‌های اجتماعی، آگاهی اجتماعی، تقسیم وظایف در مدرسه، موفقیت علمی دانش‌آموز، توسعه روحیه همکاری و مشارکت، دانش‌افزایی ذی‌نفعان، اعتمادسازی، شناسایی و جهت‌دهی استعداد‌های دانش‌آموزان، تصمیم‌گیری مشورتی، ایجاد امنیت و آرامش، تنوع‌بخشی به خدمات آموزشی، آسیب‌شناسی مشکلات آموزشی-تربیتی، شاخص‌های مدیریتی از مؤلفه‌های ناظر بر بعد اجتماعی-سیاسی مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدارس مطالعه‌شده هستند. مدرسه، بهترین مکان برای تربیت سیاسی و اجتماعی دانش‌آموزان و یکی از نهادهای تأثیرگذار در ایجاد و تغییر رفتار جامعه نقش مهمی را بر عهده دارد. دانش‌آموزان در مدرسه آموزش می‌بینند تا دانش‌ها و ارزش‌ها را فراگیرند و ضمن ایجاد تغییر رفتار در آنان، مهارت‌های اجتماعی را نیز کسب کنند تا آنها را در زندگی روزمره خود به کار ببرند. در اسناد دیگری از منابع نظریه‌های تعلیم و تربیت سراسر دنیا، از تربیت سیاسی و اجتماعی با عنوان تربیت چگونه زیستن و چگونه با دیگران زیستن یاد شده که در ساحت سیاسی و اجتماعی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نیز به موضوع تعاملات اجتماعی و آگاهی سیاسی اشاره شده است تا دانش‌آموز با درک مفاهیم اجتماعی و سیاسی و «احترام به قانون» و اندیشه‌ورزی در آنها، شایستگی رویارویی مسئولانه و خردمندانه با تحولات اجتماعی و سیاسی را کسب کند و با رعایت وحدت و تفاهم ملی، در دفاع از عزت و اقتدار ملی بکوشد و با روحیه مسئولیت‌پذیری و تعالی‌خواهی و برخورداری از مهارت‌های ارتباطی، در حیات خانوادگی و اجتماعی (در سطوح محلی تا جهانی) با رعایت اصول برگرفته از نظام معیار اسلامی، مشارکت مؤثر داشته باشد. دانش‌آموز در مدرسه باید به گونه‌ای تربیت شود که در حوزه‌های علمی و فناوری‌های مطرح دنیا سرآمد باشد.

یکی از مهم‌ترین اهداف تعلیم و تربیت، اجتماع ساختن دانش‌آموزان یعنی آماده کردن آنان برای شرکت فعال و سازنده در زندگی اجتماعی، کسب آگاهی درباره حقوق اجتماعی خود و بهره‌برداری صحیح از آن و احترام به حقوق دیگران و همکاری با سایر افراد جامعه است؛ یکی از شیوه‌های گرایش دانش‌آموزان به فعالیت‌ها و تصمیم‌گیری‌های اجتماعی، مشارکت آنان در گروه‌ها و شوراهای متشکل از همسالان در مدارس است. مشارکت‌جویی و دموکراسی در آموزش و پرورش یک اصل برای تربیت اجتماعی و سیاسی است و تشکل‌های دانش‌آموزی می‌توانند در تحقق اصل مشارکت دانش‌آموزان در امور مدرسه همکاری کنند. مؤلفه‌های ارتباط مناسب با دیگران، تعامل شایسته با نهادهای مدنی و سیاسی (رعایت قانون، مسئولیت‌پذیری، مشارکت اجتماعی و سیاسی، پاسداشت ارزش‌های اجتماعی)، کسب دانش و اخلاق اجتماعی و مهارت‌های ارتباطی (بردباری، همدلی، درک و فهم اجتماعی، مسالمت‌جویی، درک و فهم سیاسی، عدالت اجتماعی) ساحت تربیت سیاسی-اجتماعی مؤید مؤلفه‌های بعد اجتماعی-سیاسی هست. امینی و همکاران (۱۳۹۲)، و رای لیک و همکاران (۲۰۱۶)، ناصرین و ذاکری حکمی (۱۳۹۴)،

تورکاهرمان (۲۰۱۵) و ناکامورا و وات ناب موراکا (۲۰۰۶)، مرچنت و همکاران (۲۰۱۲)، سیتون (۲۰۱۱)، آگوستین و همکاران (۲۰۱۵)، آرگون (۲۰۱۵) و پرستون (۲۰۱۳) نیز در مطالعات خود به اهمیت مؤلفه‌های این بعد اشاره داشته‌اند. بر اساس نتایج این پژوهش، نوع دوستی، احترام به دیگران، ترویج فرهنگ نماز و سواد قرآنی، ترویج فرهنگ عفاف و حجاب، تربیت دینی و اعتقادی، اخلاق‌مداری، تعهد سازمانی مؤلفه‌های ناظر بر بعد اخلاقی-فرهنگی مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدارس پژوهش شده هستند.

وظیفه اصلی مدرسه در بعد اخلاقی توجه به فردیت، آموزش مدارا و همزیستی با دیگری و احترام به او و تربیت نسل جوان با مجموعه ارزش‌ها و اصول عام انسانی است. نهاد آموزش و پرورش که یکی از گسترده‌ترین نهادهای اثرگذار و جهت‌دهنده در همه کشورهای است، با توجه به مخاطبان فراوان و مستعدی که دارد و با توجه به رسالت‌های آموزشی و پرورشی خود، باید برنامه تربیت اخلاقی را جزو اصلی‌ترین و محوری‌ترین مسائل آموزشی و تربیتی خود قرار دهد. در سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش تأکید شده است خروجی‌های نظام آموزش و پرورش باید با اخلاق، مؤمن و معتقد باشند. کارول و وود (۱۹۹۱) و استواتز و کارول (۲۰۰۳) در بعد اخلاقی مسئولیت اجتماعی سازمان می‌گویند که از سازمان‌ها انتظار می‌رود همچون سایر اعضای جامعه به ارزش‌ها، هنجارها و اعتقادات و باورهای مردم احترام بگذارند و شئون اخلاقی را در کارها و فعالیت‌های خود مد نظر داشته باشند. در این زمینه نیز ونزل (۱۹۹۱) و ناکامورا و وات ناب موراکا (۲۰۰۶)، مسئولیت‌پذیری اجتماعی را احترام به حقوق دیگران، رقابت میان فردی و توسعه اخلاقی و نوع دوستی جهانی را ساختار سازنده مسئولیت‌پذیری اجتماعی می‌دانند. همچنین نتایج مطالعات آدمیرال و لوکورست (۲۰۱۲)، کرمی و همکاران (۱۳۹۶)، آگوستین و همکاران (۲۰۱۵)، لویس (۲۰۱۵) و فلیپات (۲۰۰۵) مؤید مؤلفه‌های ناظر بر این بعد است. همچنین نتایج این پژوهش نشان می‌دهد در هر دو مدرسه محور مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه به ذی‌نفع اصلی و محوری آن یعنی دانش‌آموز برمی‌گردد. سازمان‌ها از جمله سازمان‌های آموزشی مانند مدرسه در شبکه‌ای از رابطه با ذی‌نفعان قرار دارند که شناخت و روش تعامل با گروه‌های ذی‌نفع در فعالیت سازمان حائز اهمیت است. ذی‌نفعان به گروه‌های مختلف مانند کارکنان، سرمایه‌گذاران، عرضه‌کنندگان، دولت و ... که بر سازمان اثر می‌گذارند و از آن اثر می‌پذیرند، اشاره دارد که در مدارس ذی‌نفعان مدیران مدارس، معلمان، دانش‌آموزان و والدین هستند. شیربگی، سلیمی و آزادبخت (۱۳۹۵) نیز در پژوهش خود ذی‌نفعان مدرسه را مدیران مدارس، معلمان، دانش‌آموزان و والدین می‌دانند. ذی‌نفعان از آن جهت که به سازمان‌ها در دستیابی به اهداف کمک می‌کنند با ارزش هستند؛ از این رو سازمان در تدوین و اجرای برنامه‌های مختلف نمی‌تواند نسبت به آنها بی‌توجه باشد و در همین راستا سازمان‌ها ناگزیرند که در اتخاذ تصمیمات عملیاتی و استراتژیک خود به خواسته‌های آنان توجه داشته باشند.

منابع

- احمدی مقدم، حسین؛ احمدی مقدم، مقصود؛ اسدی منفرد، مسعود؛ موسوی، محمد و فرضی، مجید. (۱۳۹۴). اهمیت تعلیم و تربیت سیاسی و اجتماعی دانش‌آموزان در دوره ابتدایی. **کنفرانس سراسری دانش و فناوری علوم تربیتی مطالعات اجتماعی و روان‌شناسی ایران**، تهران: مؤسسه برگزارکننده همایش‌های توسعه‌محور دانش و فناوری سام ایرانیان.
- ارنی، پیر. (۱۳۸۲). **آموزش در الگوهای فقیر**. ترجمه فرنگیس حبیبی، تهران: انتشارات مرکز نشر دانشگاهی.
- اشتراوس، انسلم آل و کوربین، جولیت. (۱۳۹۰). **اصول و روش تحقیق کیفی: نظریه، مبانی، رویه‌ها، شیوه‌ها**. ترجمه بیوک محمدی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- امینی، محمد؛ رحیمی، حمید؛ صالحی، معصومه و موسوی، سمیه. (۱۳۹۲). ارزیابی میزان مسئولیت‌پذیری دانشجویان دانشگاه کاشان. **فرهنگ در دانشگاه اسلامی**، ۳(۲)، ۲۹۷-۲۷۱.
- ایران‌نژاد پاریزی، مهدی. (۱۳۷۱). مسئولیت‌های اخلاقی و اجتماعی مدیریت. **دانش مدیریت**، شماره ۱۸، ۲۴-۱۳.
- حاجی سید جوادی، فریبرز و نجاتیان، سونیا. (۱۳۹۳). مدرسه اجتماعی، تأکید بر نقش پایداری اجتماعی مدارس در احیای تعاملات اجتماعی محله و توسعه شهری پایدار، نمونه موردی، کرمانشاه: **کنگره بین‌المللی پایداری در معماری و شهرسازی**.
- خنیفر، حسین؛ میرزایی، نقی؛ پریشانی علی و پوربهروزان، علی. (۱۳۹۷). آسیب‌شناسی پژوهش‌های داخلی در زمینه مسئولیت‌پذیری اجتماعی با رویکرد فراترکیب. **فصل‌نامه مدیریت سازمان‌های دولتی**، ۶(۳)، ۹۸-۸۳.
- دهقانی، مرضیه و گوران، شیوا. (۱۳۹۳). مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان دوره متوسطه: ابعاد و راهکارهای تقویت. **نخستین همایش ملی علوم تربیتی و روان‌شناسی**، مردشت: شرکت اندیشه‌سازان مبتکر جوان.
- سبحانی‌نژاد، مهدی و آب نیکی، زهرا. (۱۳۹۱). بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی در محتوای برنامه درسی دوره متوسطه نظری ایران در سال ۱۳۸۹-۱۳۹۰. **اندیشه‌های نوین تربیتی**، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه الزهراء (س). ۸(۱).
- سرمد، زهره، بازرگان، عباس و حجازی، الهه. (۱۳۸۷). **روش‌های تحقیق در علوم رفتاری**. تهران: آگه.
- شیرینی، ناصر؛ سلیمی، جمال و آزادبخت، نسرين. (۱۳۹۵). ارزیابی مدارس از دیدگاه ذی‌نفعان براساس شاخصه‌های مدیریت کیفیت فراگیر در آموزش، **دوفصل‌نامه علمی پژوهشی مدیریت مدرسه**، ۴(۲)، ۱۶۴-۱۴۵.
- عباس‌زاده بهستانی، محمد. (۱۳۹۰). **ارزیابی محتوای کتب تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی براساس پرورش انواع مسئولیت‌پذیری و فرهنگ عمومی از دیدگاه معلمان شهرستان خوی**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، تهران.
- عبدالحسینی، معصومه. (۱۳۹۵). **بررسی جایگاه نهاد مدرسه در سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر امور تربیتی**، پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد، دانشگاه باقرالعلوم (ع)، قم.
- غروی‌الخوانساری، مریم. (۱۳۸۳). مدرسه محله کانون فرهنگی-اجتماعی سازمان‌دهنده محله. **فصل‌نامه هنرهای زیبا**. شماره ۲۱، ۷۶-۶۷.
- کریمی، محمد، قلاوندی، حسن و قلعه‌ای، علیرضا. (۱۳۹۶). رابطه بین اخلاق حرفه‌ای، رهبری اخلاقی با مسئولیت‌پذیری اجتماعی در مدارس استان کردستان. **دوفصل‌نامه علمی پژوهشی مدیریت مدرسه**، ۵(۱)، ۲۰-۴۰.

کوهی، الهام؛ یوسف پور، زینت و سجادی سرشت، علی اکبر. (۱۳۹۴). بررسی نقش آموزش و پرورش در کاهش ناهنجاری‌های اخلاقی دانش آموزان در دوره‌های مختلف تحصیلی. **دومین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روان‌شناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی**، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی سروش حکمت مرتضوی، مؤسسه آموزش عالی مهر اروند، مرکز راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار.

گال، مردیت، بورگ، والتر و گال، جويس. (۱۳۹۳). **روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان‌شناسی**. ترجمه احمد رضا نصر و همکاران، تهران: سمت.

مشبکی، اصغر و شجاعی، خلیل (۱۳۸۹). بررسی رابطه بین فرهنگ سازمانی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمان‌ها. **جامعه‌شناسی کاربردی**، ۲۱(۴)، ۴۳-۵۱.

ناصرین، الهام و ذاکری حکمی، معصومه (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین مسئولیت اجتماعی سازمان و مشارکت‌جویی سازمانی مدیران مدارس ابتدایی شهرستان آبادان. **کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی، روان‌شناسی و علوم اجتماعی**، مرکز همایش‌های بین‌المللی صداوسیما. تهران.

Abdulrashid, J. (2005). Manager's attitudes towards corporate social responsibility. *Proceeding of paspacific conference*, KL; 16 (2), 194. 218.

Admiraal, W. & Lockhorst, D. (2012). The Sense of Community in School Scale (SCSS). *Journal of Workplace Learning*, 24(4), 245-255.

Argon, T. (2015). Teacher and administrator views on school principals' ccountability. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 15(4), 925-944.

Augustiniene, A. Jociene, J. & Minkute-Henrickson, R. (2015). Social responsibility of a Comprehensive school: Theoretical insights of Its Modelling. *International Journal on Global Business Management & Research*, 3(2), 23-41.

Baghaei, M. (2005). *Parents' perceptions of social responsibility: A case study of social responsibility in one elementary school*, Doctoral dissertation, Faculty of Education-Simon Fraser University.

Carroll, A. B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*, 34(4), 39-48.

Carroll, A. B. (1999). Corporate social responsibility evolution of a definitional construct. *Business & Society*, 38(3), 268-295.

Guba, E. G. & Lincoln, Y. S. (1989). *Fourth generation evaluation*. Newbury Park, CA: Sage.

Hogue, M. L. (2012). *A case study of perspectives on building school and community partnerships* (Doctoral dissertation, University of South Florida).

- Ismail, M. Johar, R. F. A. Rasdi, R. M. & Alias, S. N. (2014). School as Stakeholder of corporate social responsibility program: Teacher's perspective on outcome in school development. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 23(2), 321-331.
- Lewis, A. H. (2015). *Developing global citizens: Perceptions regarding educational leadership in an international expatriate school*, Dissertation Doctor of Philosophy Education. Walden University.
- Maliki, A. E. Asain, E. S. & Kebbi, J. (2010). Background variables, social responsibility and academic achievement among secondary school students in Bayelsa State of Nigeria. *Study Home Community Science*, 4, (1), 27-32.
- McWilliams, A. & Siegel, D. (2001). Corporate social responsibility: A theory of the firm perspective. *Academy of Management Review*, 26(1), 117-127.
- Merchant, B. Ärlestig, H. Garza, E. Johansson, O. Murakami-Ramalho, E. & Törnsén, M. (2012). Successful school leadership in Sweden and the US: contexts of social responsibility and individualism. *The International Journal of Educational Management*, 26(5), 428-441.
- Metz, E. McLellan, J. & Youniss, J. (2003). Types of voluntary service and adolescents' civic development. *Journal of Adolescent Research*, 18(2), 188-203.
- Nakamura, M. & Watanabe-Muraoka, A. M. (2006). Global social responsibility: Developing a scale for senior high school students in Japan. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 28(3), 213-226.
- Palmer, J., Bresler, L., & Cooper, D. E. (Eds.). (2001). *Fifty major thinkers on education: From Confucius to Dewey*. Psychology Press.
- Pop, O. Dina, G.C. Martin, C. (2011). Promoting the corporate social responsibility for a Green economy and innovative Jobs. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 15, 1020-1023.
- Preston, J. P. (2013). Community involvement in school: Social relationships in a bedroom community. *Canadian Journal of Education*, 36(3), 413-419.
- Sastararaji, D. (2007). Exploring CSR in Sweden Thailand and Brazil Insights from the Construction Industry, Umeå University, Sweden, 1-83.
- Toremen, F. (2011). The Responsibility Education of teacher candidates. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 11(1), 273-277.
- Turkkahraman, M. (2015). Education, teaching and School as a Social Organization. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 186, 381-387.
- Wray-Lake, L. Syvertsen, A. K. & Flanagan, C. A. (2016). Developmental change in social responsibility during adolescence: An ecological perspective. *Developmental psychology*, 52(1), 130-1450.

Yin, R. K. (2003). Case study research design and methods third edition. *Applied Social Research Methods Series, 5*.